

VIGILIA

SZERKESZTI
SÍK SÁNDOR

TAKÁCS JÓZSEF
SZENT BERNÁT
KALÁSZ MÁRTON
SZABÓ FLÓRIAN
CSANÁD BÉLA
GERLEI JÓZSEF
MIHELICS VID
írásai

1954 MÁRCIUS

Ára 5 forint

TARTALOM

	Oldal
<i>Takács József</i> : Gyümölcsoltó Boldogasszonyunk .. .	113
<i>Takács József</i> : A keresztség nélkül meghalt gyermekek túlvilági sorsa .. .	115
<i>Szent Bernát</i> : A négy erény .. .	122
<i>Kalász Márton</i> : Nyári zivatar (Vers) .. .	125
<i>Szabó Flórián</i> : Eleven festékkel kiábrázolt Jézus élete; Vajda Sámuel tihanyi apát .. .	126
<i>Csanád Béla</i> : Karancsi esték (Vers) .. .	133
<i>Gerlei József</i> : Mise a Rókarántón (Elbeszélés) .. .	134
<i>Mihelics Vid</i> : Eszmék és tények .. .	143
A kis út .. .	152

NAPLÓ

A Szeplőtelen Fogantatás (154); Tanulmányok Szent Bernátról (155); A svéd hierarchia helyreállítása (156); Kis Szent Teréz életrajzának hiteles szövege (157); A négerkérdés Amerikában és a katolikusok (158); Az Egyházközség jelentősége (159); Ozanam és Assisi Szent Ferenc (160); Megszűnt a portugál egyházi patronátus Indiában (162); A két Wallenstein (163); A kései hivatások (165); A pápuák püspöke (166) .. .	154
--	-----

Felelős szerkesztő és kiadó:

Sík Sándor

Főmunkatársak: *Mihelics Vid* és *Rónay György*.

Kiadja a Vigília munkaközösség. Kéziratokat Budapest 4. postafiók 152. címre kell küldeni. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem adunk vissza. Kiadóhivatal Budapest, V., Kossuth Lajos-u. 1. A Vigília postatakarékpénztári csekk száma: 37.343.

Megjelenik minden hónap elején.

Ara: 5 forint.

A lapengedély száma: 7163/1947. T. M.

GYÜMÖLCSOLTÓ BOLDOGASSZONYUNK

Nemcsak Mária-évben, hanem Mária-korszakban is élünk. Mind a teológiai érdeklődés, mind a hívő áhitat is egyre növekvő állandósággal tekint a Szűzanyára: hűséggel tartjuk mindenben a megszokottat, örömmel fogadjuk, amire magunktól nem is igen szoktunk gondolni. Nagyon megszoktuk, hogy Móriában főképpen Isten nagy Egyetlenét, párállan kegyelmeit lássuk; megszoktuk, édesanyánknak, közbenjárónknak tisztelni. De már kissé szokatlanabb az a kérdés, hogy Mária a maga részéről mennyire volt szükséges Isten szolgálatában és hogy mennyire vitte előbbre az emberiség ügyét. Bizonyára mindenkét meglepnek a Szentatyja szavai: „...az egész emberi természet nevében adta beleegyezését, hogy szellemi értelemben vett házasság jöjjön létre az Isten Fia és az emberi természet között.” („Mystici corporis” enciklika befejező része.)

Valamennyien ismerjük az ünnep eseményét és értelmét; de azért elismerjük, hogy a pápának ez a mondata nem tartozik azok közé a megállapítások közé, amelyekről az ünnepkel kapcsolatban sokat hallottunk vagy gondolkodtunk volna. Sokat gondoltunk Isten bölcs jóságára, a megtestesülés megrendítő tényszerűsége — hiszen mindig térdei háitunk vagy szívünket érintjük, valahányszor az Ürangyala imádkozása közben erről emlékezre a megdöbbentésig elámulunk! Persze Máriáról sem feledkezünk meg; a művészet alkotásainak igazétes hatása alatt állunk és így vesszük észre, hogy érintetlen szűrössége az édesanyai szeretet tüzevel izzik egyetlen szépséggé; hogy Is-

ten kicsi szolgálóleánya Urunk édesanyjává magasztosul, hogy általa az elvadult emberiségbe isteni oltóág kerül, maga az Ige, akinek a termése oly nagy, hogy az egész emberiségnek bőségesen, sőt kimeríthetetlenül sok. Arra gondolunk hát első sorban, hogy mit kapott, mivel lett Mária; alig jut eszünkbe, hogy mit adott, mit tett. Pedig Máriának a szerepe nemcsak az elfogadás, nemcsak az Isten keze alatti nagy megnyíltság, hanem az adás, a felajánkozás, a szabad megnyílás is volt: Mária cselekedett, és pedig az egész emberiség nevében, örökre jóra fordítva az emberiség sorsát. Ha már most a megtestesülés Isten legnagyobb tette, akkor Máriának abban vitt szerepét nyugodtan nevezhetjük a legdöntőbb emberi elhatározásnak, a lefontosabb tisztán emberi cselekedetnek. Szabadon, előzőleg minden megérdeklődve az anyagtól, amit még nem tudott, igent mondott, beleegyezett: Isten nem vette el a szabadságát, nem erőltette rá nagy ajándékát, nem törté meg elgondolható idegenkedését ettől a gondolhatatlan feladattól, hanem kérte, megrvárta és elfogadta szabad beleegyezését.

Igy is illett ez Istenhez, aki nem bánja meg adományait (R 11, 29). Szabadságot adott az embernek, neki adta birtokul az egész földet. (Gn 1, 28.) Senki ember sem jöhet erre a földre emberi akarat nélkül, ezért Isten sem akart másként emberre lenni. Az édesanya gyermek-akarása előzi meg minden gyermek születését, így az isten-gyermekét is Mária szabad beleegyezése. De minden egyes édesanyának ez a gyermekaka-

rása oly szent, hogy arra senki sem válaszolhat másként, mint tisztelettel és a gyermeknek az emberi közösségbe való befogadásával. Ezért ha Mária akart az Isten Fiának édesanyjaként emberi életet adni, akkor minden ember köteles ezt a Gyermeket is befogadni. Így tehát Mária beleegyezése az egész emberiség beleegyezését jelentette, hogy az Isten Fia egy legyen közülünk.

Istennek a bölcsességét ebben is csodálat illeti: milyen más lenne Jézushoz való viszonyunk, ha kívülről, kész emberként lépett volna közeink és nem közülünk fakadt volna kicsi testvérként! Úgy is lehetne Urunk és Megbocsátónk, de nem lehetne velünk ennyire egy, értünk felelősséget vállalt és elégtételt adott vér a vérünkéből, ember az emberiségből. És mennyire meghatározatlan, következésképpen nehéz lett volna Máriának a helyzete Jézusával szemben, ha előzetes tudta és beleegyezése nélkül csak vak eszközként adott volna neki emberi lélet! Így azonban tudta, hogy éppen úgy anyja a Fiúnak, mint más édesanya a fiának, és ezért éppen úgy szabad vele szemben viselkednie, ahogy más édesanya viselkedik gyermekével szemben: szabad róla gondoskodnia, tiszteletét, szeretetét elvárnia, édesanyjai aggodásával egész sorsán át végigkísérnie, számára soha fölöslegessé nem válnia. Istennel szemben mindez aligha értetődött volna magától, ha nem lett volna Istennek édesanyja.

A megtestesülésben Istennek az emberiséggel való, az Énekek énekében oly szépen megénekelt szeretetkapcsolata valószínűs eljegyzéssé, sőt már me-

nyegzővé is lett; a Fiú, amikor emberi természetet vett magára, minden embert megkért magának, minden emberrel örök frigyre szándékozott lépni. (V. ö. Ps. 2, 8.) Akkor lett igazán vőlegény, akkor jött, hogy jegyesét kiválassza, megtisztítsa és boldogítsa. Ezt a megkérést akkor csak Mária hallotta, az igen-t egyedül ő mondotta, de édesanyjaként mondotta Gyermekének, az Egyház első és legfőbbjeletere tagjaként mondta Megváltójának. Nála tehát nemcsak megkérésről kell beszélnünk, hanem beleegyezése révén már menyegzőről is. Benne találta a Fiút, akit a megváltás ereje már létének első pillanatában túlradóan ért, aki ezért soha tisztulásra nem szorult, de azért akkor még folyton boldogabb lehetett. Vele egyesülve kezdte me a Fiú az egész emberiséggel kötendő frigyet. A vele való egyesülés a kezdete és a mintája minden más Istennel való egyesülésnek: a nélkül lehetséges sem lenne, annál főkéletesebb sohasem lehet. Mi Istennel csak Krisztus embersége révén egyesülhetünk. Krisztus embersége pedig Mária személyén keresztül kapcsolódik az egész emberiséghez, azaz Mária révén lépett házasságnál is nagyobb, mert természetfölötti kapcsolathoz az emberi természettel.

Ez is tartalma Gyümölcsoltó Boldogasszony ünnemének: Mária szabadon vállalta gyermekéül az Isten Fiát, akit ezért soha többé nem lehet az emberi igazságosságra cseleki törvényeknek mérésére nélkül az emberek életéből kizárni.

Takács József

A KERESZTSÉG NÉLKÜL MEGHALT GYERMEKEK MÁSVILÁGI SORSA

A teológiai kérdések érdekessége és jelentősége sohasem csak elméleti, hanem legtöbbször nagyon is gyakorlati, talán nem éppen a jelenvaló rövid, mindenesetre azonban az igazi, az örökkévaló élet szempontjából.

Hittudósaink évszázadok óta foglalkoznak azzal a kérdéssel is, hogy mi vár odaát azokra az emberekre, akik itt sem a keresztség szentségében nem részesülnek, sem pedig eszköz használatára el nem jutnak. Szó van tehát az összes megszületett és meg nem született gyermekekről, de azokról is, akik testben ugyan felnőnek, értelmük azonban soha meg nem nyílik. Ezek ugyanis egyetlen emberi — azaz értelmi megfontolásból és szabad elhatározásból fakadó — cselekedetet sem követnek el, tehát egyetlen lépést sem tesznek az üdvösség útján. Éspedig saját hibájukon kívül. Ezeket sem a megszentelő kegyelem, sem pedig ismeret és szeretet nem kapcsolja Istenhez. Mi lesz a sorsuk? Eljutnak-e valaha Istenhez?

Ez a kérdés nemcsak a levert szülők aggodalma, nemcsak lelkipásztori vonatkozásai miatt időszerű és eleven; ez a kérdés elsősorban teológiai kérdés, elsősorban az igazságot nyújtó megválaszolást várja. A teológus a kinyilatkoztatott igazságban keres választ erre a kérdésre is, mert az a kötelessége, hogy ha megszólal, Isten szavait mondja; ez persze nemcsak hogy nem zárja ki, hanem a felebaráti szeretet alapján, egyenesen meg is követeli tőle, hogy a legmelegebb emberiséssel érdeklődjék a meg nem kereszteszt gyermek sorsa iránt.

Katolikus hittétel, hogy minden ember az áteredő bűnben születik, vagy szabatosan beszélve: az áteredő bűnben van már születése előtt is, mégpedig létének első pillanatától kezdve. Egyetlen kivétel a Boldogságos Szűz Mária, aki fogantatásának pillanatától fogva Isten kegyelmében tündökölt. Rajta kívül minden más emberivadéknak, aki a természetes nemzés útján Adámig viszi fel az eredetét, meg kell tisztulnia az Istentől rendelt eszköz által, az Istentől rendelt módon az áteredő bűntől. Ha áteredő bűnnek ily értelemben vett egyetemessége alapvető dogmája az Egyháznak.

Az áteredő bűn nem olyan értelemben bűn, mint például egy káromkodás vagy gyilkosság, hanem a gyermeknek azt az ő személyes hibáján kívüli állapotát jelenti, hogy nem olyan, amilyennek Isten elgondolása és akarata szerint lennie kellene: nincs a megszentelő kegyelem állapotában. A megszentelő kegyelmet ugyanis csak bűn által lehet elveszíteni: személyes bűn által mindenki magának vesztí el, Adám pedig, mint az egész emberiség feje, bűnével az egész emberiséget megfosztotta a kegyelemtől. Ennek következtében senki sem kapja az emberi természettel együtt a kegyelem ajándékát.

A megszentelő kegyelem nem valamilyen külső dísz a lelken,

hanem a léleknek nem pusztán emberi, nem pusztán szellemi, hanem isteni léte és élete, mint ahogy az ojtógaly sem henye dísz a vadfán, hanem annak nemes, természetes létét meghaladó léte és élete. Itt a földön ez az isteni élet sok mindennapi és ugyan- csak sok csodás megnyilvánulása ellenére is el van rejtve bennünk, törekény edényben hordozzuk és könnyen elveszthetjük; igazi szépségében és gazdagságában csak Istennél, az örök hazában bontakozik ki: ebben a kibontakozásban éri el az ember elérhető legnagyobb tökéletességét, teljes boldogságát, Istennel való leg- szorosabb egységét; mindezt egy szóval szoktuk örök üdvösség- nek nevezni.

Mivel az örök üdvösség a kegyelmi élet kiteljesedése, azért ahol nincs kegyelmi élet, ott nem lehet szó örök üdvösségről. Az örök életnek elengedhetetlen feltétele a kegyelmi élet itt a földön. Akire tehát akár személyes, akár az áteredő bűn nehezedik — (mind a kettő a kegyelem hiányát jelenti, a kegyelemtől való megfosztottságot), — csak akkor juthat el az örök üdvösségre, ha a bűn szennyéből kijutva, a kegyelem menyegzői köntösébe öltözködik. Ez pedig nem lehetséges másképen, mint Krisztus által, a Krisztusba-öltözködés, a Krisztusba-iktatódás által. Oly nagy változás megy így végbe, hogy a szentírás méltán nevezi ujjaszületésnek, sőt ujjáteremtődésnek.

Ennek az ujjaszületésnek a módját maga az Úr közölte velünk és azt egyetlennek jelölte meg. Nikodémusnak mondja: „Bizony, bizony mondom neked, ha valaki újra nem születik, nem látja meg Isten országát.” (J. 3, 3.) Hiába ellenkezik a főtudós Izraelben, hogy hát az öreg miként születhetik még egyszer, hogy megy be újra anyja méhébe, Krisztus semmit sem enyhít szavain, csak világosabban és határozottabban megismétli: „Bizony, bizony mondom neked, aki nem születik vízből és Szentlélekből, nem mehet be Isten országába.” (5. vers.)

Úrunk szavaira és az azokhoz kapcsolódó apostoli igehirdetésre és gyakorlatra támaszkodva kezdetől fogva tanította az Egyház a keresztségnek az üdvösségre való általános és feltétlen szükségességét. Pedig különböző eretnekségek különféle képen próbálkoztak ez ellen a tanítás ellen.

Az eddig mondottakból nyilván következik, hogy keresztség nélkül senki sem juthat el az örök üdvösségre. Közismert, hogy a vízkeresztségen kívül elismeri a hittudomány és az Egyház a vér- és vágykeresztséget és tanítja, hogy mind az őszövétségben, mind pedig a kinyilatkoztatott vallás nélkül való népeknél — (az eredeti, az ősszülektől származó tanítás egyetlen népénél sem veszett el teljesen, amint azt a legújabb vallástudományi kutatások is igazolják) — volt olyan Isten-rendelte mód és eszköz, aminek a használata Krisztus érdemeire való tekintettel a kegyelmet közvetítette. Ha tehát a következőkben egyszerűen csak a keresztségről beszélünk, nem kizárólag a vízkeresztséget értjük alatta, hanem összefoglaljuk ezen a néven az összes említett módokat és eszközöket. Ez egyúttal kiszélesíti felvetett kérdésünket is: nemcsak a keresztény szülők gyermekeiről van szó, hanem mind- azokról a gyermekekről, akik a bűnbeesés óta bármikor és bárhol úgy távoztak az életből, akár születésük előtt, akár születésük

után, hogy az Istentől rendelt eszközt nem alkalmazták rájuk az áteredő bűntől való megszabadításukra.

Az Egyház több ízben is ünnepélyesen meghatározta és kihirdette azt a hitigazságot, hogy keresztség nélkül nincs újjászületés, nincs kegyelmi élet, következésképpen nincs örök üdvösség. Kifejezetten meghatározta és kihirdette ezt az áteredő bűnre, a gyermekekre vonatkozólag is: aki nem a kegyelem állapotában távozik az életből, az nem jut el a természetfölötti boldogságra, nem láthatja Istent színről-színre és nem lehet vele egy tökéletes szeretetben és hiánytalan örömben. Így vallották és kifejezetten is tanították az összes egyházatyák és teológusok.

Mivel az áteredő bűn is elegendő ok az üdvösségből való kimaradásra és mivel a keresztség által nem mindenki szabadul meg az áteredő bűntől, hiszen nyilvánvaló, hogy a keresztség kiszolgáltatása nem történik meg minden megszületett és meg nem született gyermek számára: felmerül a kérdés, hogy nincsen-e esetleg valamilyen út és mód arra, hogy a gyermek keresztség nélkül szabaduljon meg az áteredő bűntől.

Hosszú időn keresztül senkinek sem jutott eszébe, hogy ilyen utakon és módokon törje a fejét. A keresztség elengedhetetlenül szükséges volta annyira benn volt a katolikus tudatban, hogy senkinek sem volt bátorsága másfajta véleménynek hangot adni. A kinyilatkoztatás semmiféle célzást sem tartalmaz esetleges kivételes útra és módra. Ezért a flórenci zsinat ellenmondást és kifogást nem tűrő hangon tanította és parancsolta, hogy a gyermeket minél előbb meg kell kereszteni, mivel semmi más eszközzel sem lehet rajtuk segíteni, mint a keresztség szentségével: ez ragadja ki őket az ördög uralma alól, ez avatja őket Isten fiaivá.

Mindazonáltal akadtak olyan teológusok, akik valamilyen utat-módot hirdettek, ami a keresztséget nem tenné ugyan szükségtelemmé — (hiszen senki katolikus sem tagadhatja a keresztség szükségességét), — hanem valamiképpen kártalanítaná a gyermeket és az üdvösségre elsegítené. Sokan azonban ezek sem voltak; hosszú évszázadok alatt sem annyian, hogy ne lehetne valamenynyit tíz ujjunkon elszámolni. Így Kajetán bíboros (mh. 1534), Gerson (mh. 1429), Klee (mh. 1840), Schell (mh. 1906).

A Vigilia júniusi és júliusi füzete néhány újabb teológus véleményét közli erről a nehéz problémáról (Boudes, Drinkwater, Laurence, Krösbacher). Ezek a tanulmányok többé-kevésbé szellemes feltevésekkel próbálják valószínűvé tenni, hogy a keresztlehetlenül elhalt gyermekek mégis eljuthatnak valamiképpen az örök üdvösségre. Sajnos, valamennyiüket jellemzi — amiről figyelmes olvasás mindenkit meggyőzhet — hogy feltevések, amelyek lehetnek tetszetősek, de nem bizonyíthatók. Azonkívül mindegyiket könnyű úgy érteni, hogy veszedelmes, már hittételeket érintő következtetések vonhatók le belőlük. Végül is: semilyen bizonyossággal sem lehet azt állítani, hogy a megkeresztlehetlen gyermekek Isten boldogító színelátására eljutnak.

Ezzel azonban még nem teljes a kérdésre adott válasz. Senki sem éri be ennyivel, hanem azonnal tovább kérdezik, mi lesz hát velük, hová jutnak? Hiszen ezek is emberi lelkek, sorsuk emberi sors, jogos tehát az irántuk való érdeklődés, a velük való törődés.

Az alábbiak megértéséhez szükséges néhány teológiai fogalmat és kifejezőmódot ismertetni. Tudjuk, hogy az örök üdvösséget az nyeri el, aki a kegyelem állapotában távozik a földi életből. Mivel pedig az örök boldogság a legnagyobb érték, az ember számára a lehető legnagyobb nyereség, abból kimaradni igen nagy veszteség, az embert érhető legnagyobb kár. Ezért nevezi a hittudomány a bűn legsúlyosabb következményét, Istennek és vele együtt az örök boldogságnak az elvesztését egyszerűen csak *poena damni*-nak, *damnatio*-nak, amit magyarrá kárhozatnak szoktunk fordítani. Nem szerencsés persze, hogy a mai nyelvhasználat már nem érzi, hogy a szónak alapértelme: azok közé kerülni, akiket kár, veszteség ért, tekintet nélkül arra, hogy ők maguk okozták-e azt vagy csak hibájukon kívül szakadt rájuk. Így kell értenünk, ha az Atyáknál vagy a teológusoknál azt olvassuk, hogy a megkereszteletlen gyermekek is a kárhozottak között vannak; ez nem jelenti azt, hogy ők is eljártak az örök üdvösséget bűnös göggel vagy hanyagsággal, hanem hogy nem juthattak el az örök üdvösségre. Ugyanezt a gondolatot fejezi ki a hittudomány, amikor az elutasításról, elvetésről beszél, szembeállítva ezt a hívással, a kiválasztással Isten részéről.

Aki életében nincs a kegyelem állapotában, az nincs Istenre beállítva, nincs meg benne az isteni mag, amelyből az üdvösség fakadhatna. Nem elég ugyanis, hogy valaki értelmével, akaratával forduljon Isten felé — (ezt sem képes Isten kegyelme nélkül úgy megtenni, ahogy az az üdvösségre szükséges), — hanem az Istenre való helyes beállítottság csak a megszentelő kegyelem állapotában van meg még akkor is, ha értelmi-akaratí Istenre irányulásról nem lehet szó, mint például éppen a gyermekek esetében. Ha pedig ez az Istenre való beirányozódás nincs meg, az Istenhez való eljutás is lehetetlen, hiszen lehetetlen oda eljutni, ahová az ember nem vett irányt vagy ahová őt más nem irányította. Az örök üdvösség elvesztése tehát szükségszerűen következik az Istenre való beirányítottságnak, a megszentelő kegyelemnek a hiányából.

Itt a földön az Istentől való elfordultság nem okvetlenül, legalább is nem állandóan jár szenvedéssel, hiszen annyi minden van, amiben az ember kárpótlást, vigasztalást talál, sőt még bizonyos boldogságot is. Odaát azonban tisztán látja, hogy az egyetlen célt, az egyetlen boldogságot veszítette el, amiről egyetlen pillanatra sem feledkezhetik meg, hiszen nincs semmi jó, semmi kellemes, ami azonfelül kíváncsatos volna számára, amiben megnyugvást, némi kárpótlást találhatna. Eppen ezért nekünk itt a földön sejtelmünk sines arról, hogy milyen gyötrelmet okoz a másvilágon Isten elvesztésének és olthatatlan kíváncsának állandó tudata és átélése: a lélek egyedül csak Isten után vágyódik, nincs és nem is lehet vágyának Rajta kívül más tárgya; ugyanakkor határozottan tudja, hogy ez a vágy soha, még csak részben sem teljesülhet. Így következik be a kétségbeesés, a lélek kétségzakadása: egyrészt epekedik Isten, mint az egyetlen kíváncsatos jó után s ugyanakkor tehetetlenül fenekedik ellene.

Ezen a gyötrelmen kívül van a bűnnek még egy másik következménye is. Az ember ugyanis a bűn elkövetésével nemcsak elfordul az Istentől, hanem rendetlen módon célt is vesz vala-

mely teremtményre, amelyet élvezni, megszerezni, magára vonatkoztatni akar: ez a hármaskívánság minden bűnnek az elindítója. Ennek a rendetlen, teremtmények felé való fordulásnak felel meg odaát a teremtményeknek a kárhozott ellen való fordulása: mindenben gyötrelmet talál és semmi élvezetet sem, mindenétől megfosztódik, semmit sem mondhat a magáénak, minden órá vonatkozik ugyan, de nem azért, hogy kiemelje, hanem hogy lealázza, sőt leigázza. Ezt nevezi a teológia *poena sensus*-nak, az érzékelhető ok hatása alatti gyötrelmennek. A kinyilatkoztatás majdnem mindig tűzről beszél: az gyötri, az fosztja meg mindentől, még egy pillanatnyi nyugalomtól is, az uralkodik a szerencsétlencen.

Ezek előrebocsátása után kérdésünket így fogalmazhatjuk meg: a keresztleletlen és ennek következtében az örök üdvösségre el nem jutott gyermekeket gyötri-e odaát a boldogtalan istenszeretből fakadó istengyűlölet és gyötri-e őket valamilyen rajtuk kívül álló, érzékelhető teremtet ok? Olyan értelemben kárhoztotak-e ők, mint akik személyes vétük miatt vesztették el az üdvösséget?

Erre a kérdésre a következőket válaszolhatjuk:

A keresztség nélkül elhunyt gyermekek nem jutnak ugyan el Isten boldogító színelátására, ezért elvesztik ugyan a Gondviselés jelen rendjében egyetlen igazi boldogságot, nem szenvedik azonban a kétségbeesésnek, az istenkívánsáknak és istengyűlöletnek olthatatlan kínjait.

Egyes teológusok, főképen a pelágiánusokkal való viták hevében azt tanították, hogy a keresztség nélkül elhunytak is szenvedik a *poena sensus*-t, azaz hogy rajtuk kívülálló ok, teremtmény (tűz) gyötri őket. Ennek a kármaknak a mértékéről azonban azt állították, hogy ez a legenyhébb, nagyon enyhe a személyes bűnök miatt elkárhozottak kínjával összehasonlítva. Az Egyház hivatalosan inkább az ellenkező vélemény mellett foglalt állást. III. Ince pápa ugyanis világosan megkülönbözteti az eredeti és a személyes bűn büntetését és azt mondja, hogy az áteredő bűné Isten színelátásának az elvesztése, a személyes bűné pedig a gyehenna gyötrelmei.

Szent Tamás is az enyhébb véleményt tette magáévá és meg is okolta: mivel a gyermek személyes bűnt nem követett el, sohasem fordult rendetlen módon valamely teremtmény felé, hogy abban Istentől meg nem engedett módon kedvét lelje. Ezért nem fordulhat ellene a teremtmény sem, hogy büntetésül szolgáljon. Manapság az enyhe vélemény annyira általános, hogy nincs egyetlen komoly teológus sem, aki az ellenkezőjét tanítaná.

Bellarmin Szent Róbert azt tanította, hogy a gyermekek nem szenvednek ugyan semmiféle teremtménytől sem, mégis állandó, bár csendes szomorúságban vannak az örök üdvösség elvesztése miatt.

Ezt a vélekedést sem fogadják el a teológusok, a következő megokolással: senki sem szomorkodik olyasminek az elvesztésén, amiről nincs tudomása. Márpedig az örök üdvösség létezéséről nem lehet másképen tudomást szerezni, mint a kinyilatkoztatásból hit által. Ámde ezeknek a gyermekeknek sohasem volt és nem is lehetett hitük és ennek következtében az örök, természetfeletti

boldogságról tudomásuk; tehát mivel nem ismerik, nem is kívánhatják azt. Ha pedig nem ismerik és nem kívánják, akkor hogyan szomorkodhatnak a miatt, hogy nem lett az övék?

Amennyiben pedig tudomást szereznek az örök üdvösségnek a létezéséről — tudniillik ha ott lesznek az utolsó ítéleten és látni fogják, hogy ők nem tartoznak a választottak közé —, akkor is csak annyit fognak tudni az örök üdvösségről, hogy van valami, amit Isten nem szánt nekik, hanem másoknak. Mivel Isten akaratán mindenben meg fognak nyugodni, azt fogják ebből következtetni, hogy olyasmiről van szó, amire ők saját hibájukon kívül nem hivatottak. Tehát ebben az esetben sem fognak szomorkodni, mint ahogy nem szomorkodik a derék munkás, hogy nem ő a minisztertanács elnöke, vagy a józan pap, hogy nem ő a római pápa, de még csak nem is püspök.

A mondottakból tehát nyilvánvaló, hogy a gyermeket sem tisztán lelki fájdalom, sem pedig rajta kívül álló októl származó gyötrellem nem sújtja. Ezt a tanítást ma már nyugodtan mondhatjuk bizonyosnak. Ezért ha a kereszteleetlen gyermekek örök sorsát is kárhozatosnak mondjuk, ebben az esetben nem ugyanaz az értelme ennek a szónak, mint amikor a felnőttek esetében használjuk,

Még mindig marad a kérdés: hol tartózkodnak majd ezek a gyermekek és milyen lesz ez a gyötrellem és szomorúság nélküli sorsuk?

Mivel a keresztség nélkül elhunyt gyermekek lelke és a feltámadás után testük sem lehet együtt a szó teljes értelmében elkárhozottakkal, magától értetődik az Egyháznak az a hivatalos és ünnepélyes tanítása, hogy nemcsak a sorsuk lesz más, hanem tartózkodásuk helye is. A teológusok csak ezt a tanítást fejtik ki bővebben, amikor a keresztség nélkül elhunyt gyermekek állapotát és helyét a *limbus parvulorum* névvel nevezik. Ez is alvilági hely a mennyországgal összehasonlítva. Az alvilág azonban nemcsak a tulajdonképeni poklot jelenti, hanem a tisztítóhelyen kívül a *limbus Patrum* és a *limbus puerorum* elnevezésű helyeket is. A *limbus Patrum* a magyar nyelvben a pokol tornáca néven vált ismeretessé. Ennek mintájára helyesebb a *limbus parvulorum* nevet magyarra kisdetek tornácának fordítanunk. *Limbus* ugyanis valaminek a szélét, kifelé eső részét jelenti, mint az épületnél a tornác.

Ezt a *limbust* nem lehet azonosítani, még a feltámadás után sem a földi paradicsommal, amelyben ősszüleink laktak, mivel egyrészt semmi bizonyítékunk sincs arra, hogy Isten a földi paradicsomot vissza fogja állítani, másrészt pedig azért sem, mert ősszüleink a paradicsomban természetfeletti javakban is részesültek, míg semmi okunk sincs ezt a gyermekekről állítani.

Ha végül a gyermekek ottani állapotáról szólnak, a következőket mondhatjuk: mivel az áteredő bűn nem vette el az ember természetes képességeit, azok hiánytalanul megilletik a gyermeket is, sőt nemcsak maguk a képességek, hanem azoknak a használatra is. Az embernek őt igazán emberré tevő képességei: értelme és szabad akarata, amelyek révén képes az igazat megismerni és a jót szeretni, s így képes Istent is megismerni és szeretni. A gyermekeket, mivel igazi emberek, megilleti tehát Is-

tennek az ember számára természetes ismerete és szeretete. A teológus számára maga a tény biztosan következik abból, hogy Isten, mint minden természetnek, úgy nekik is megadja, ami őket megilleti. Isten ismeretéből aztán magától értetődőleg fakad Istennek a természetes szeretete. Mivel semmi istenellenes hatásnak sem lesznek kitéve és mivel amúgy sem lesz meg számukra az Isten ellen való döntésnek a lehetősége, sohasem fognak vétkezni, hanem mindig teljes engedelmességben és ragaszkodásban lesznek Isten akaratahoz. A feltámadás, mivel a kinyilatkoztatás félreérthetetlenül tanítja minden testnek (embernek) a feltámadását, öreájuk is ki fog terjedni. Feltámadnak majd, persze nem megdicsőült testtel, mivel ez a választottak kiváltsága és tulajdonképpen nem más, mint a lélek tökéletességének és boldogságának a testre való kiáradása, a testnek a lélekkel, való sorsközössége; természetesen nem is olyan testtel, mint a kárhozottak, akik testüket személyes bűnnel is beszennyezték. Testük olyan lesz, amilyen majd megfelel arra, hogy lelki képességeik zavartalanul működhessenek.

A teológusok fel szokták vetni a kérdést, hogy lehet-e majd ezt az állapotukat a természetes boldogság állapotának nevezni?

A teológusok általában úgy fejezik ki magukat, hogy örömeik lényegükben azok lesznek, amelyek a tisztán természetes állapotban is meglennének és amelyek a tisztán természetes állapotban az ember boldogságát adnák: tudniillik Isten ismerete és szeretete. Persze ez nem a szó teljes értelmében vett boldogság. A boldogság ugyanis az összes javak teljességében tökéletes állapot. A Gondviselés jelen rendjében az ember legfőbb javai a természetfeletti javak, Isten boldog bírása a mennyországban. Ők pedig ebből kizárva a teremtet világhoz tartoznak; Istent szolgálják, de nem tartoznak Isten házanépéhez, Krisztusban nem váltak csodálatosabb új teremtménnyé, akiknek az Istenszolgálat annyi, mint Krisztussal együtt királyként uralkodni mindenek fölött mindörökre.

Ezért parancsolja az Egyház, hogy a keresztséget minden lehetséges módon ki kell szolgáltatni.

Szent Bernát

A NÉGY ERÉNY

(SZENTBESZÉD GYÜMÖLCSOLTÓ BOLDOGASSZONY ONNEPÉRE)

*Lakozzék a földön a dicsőség, melyben találkozik az
irgalom és igazság, ölelkezik az igazságosság és béke.
(Zs. LXXXIV. 10. 11.)*

Az ember a teremtes után négy erényt kapott Istentől: az igazság, irgalom, igazságosság és béke erényét.

Látjátok, kedves testvéreim, ez a négy erény diszította az első embert a teremtes után és öltöztette az üdvösség köntösébe. Ebben a négy erényben, ha együtt járnak, megvan az üdvösség egésze teljessége, de külön-külön megszűnnek erények lenni.

Újszülött gyermekei számára elsősorban dajkáról gondoskodott az Atya. Apolója, testőre, szolgálja az Irgalom, hűségesen követi, gondozza és védelmezi élete utain.

De tanítóra is szüksége volt az eszes, ifjú lénynak. Vezetőre, aki nem hagyja az állatok tudatlanságában, hanem felemeli és megismerteti a Legfőbb igazsággal. Jobb mestere nem lehetett volna az Igazságnál.

Nehogy azonban úgy járjon, mint sokan mások, akik ismeretlen a jót, nem cselekszik, vezetőül melléje rendelte az Úr az Igazságosságot.

A Teremtő nagylelkűsége megajándékozta a Békével is, amely táplálja és gyönyörűséggel tölti el lelkét. Kettős békét élvez: belülről nem szorongatja lelki harc, kívülről nem győri félelem. A test nem lázad fel a lélek uralma ellen, s más teremtménnyel nem áll szemben ellenségesen.

Mi hiányzott az embernek, akit az Irgalom védelmezett, az Igazság oktatott, az Igazságosság vezetett és a Béke táplált? A szerencsétlen mégis hátatfordított Jeruzsálem hajlékainak, s Jerikó felé haladt, de vesztére! mert az úton rablók kezébe esett, akik mindenéből kifosztották...

Az ember elvesztette a négy erényt, Isten ajándékát.

Az Igazságosság elhagyta az embert, amikor Éva inkább hallgatott a kígyó szavára, Adám pedig az asszonyra, mint az Úr szavára...

Az Irgalmat megtagadták, amikor Éva féktelen mohóságában nem kímélte sem magát, sem férjét, még születendő gyermekeit sem, valamennyiük fejére zúdítván a borzalmas átkot, s a kérelhetetlen halált...

Az Igazságot két ízben is elhagyta az asszony. Először, amikor elferdítette az Úr szavait: „halálnak halálával haltok meg” — „nehogy meg találjunk halni” — igékké. Másodszor pedig, mivel hitt a kígyónak, aki meghazudtolván az Úr szavait, biztosította őket, hogy semmiképpen nem fognak meghalni.

Mindezekkel már elvesztették a Békét is, mert a Béke nem adatik meg a bűnösöknek — mondta a mi Urunk.

Ezután nem békecsókok és ölelés közben találkozott a négy erény, mint a próféták írják, hanem heves viszály támadt köztük.

Az Irgalom és Béke védelmére kelt az elbukott embernek, az Igazság és Igazságosság azonban ellene fordulva halálát kívánta. E két erény vádlója és üldözője lett az embereknek, míg két testvérük szüntelenül ostromolja az Atya szívét irgalomért. Rajtuk kívül nincs senki a teremtesben, aki keserűség nélkül tudna az emberre gondolni, hiszen vétke bajt, bánatot és szerencsétlenséget hozott mindenkire. De ez a két kedves erény nem táplál ellene haragot, a Béke nem szűnik meg könyörölni, az Irgalom nem fárad bele az esdeklésbe, míg csak az Atya szíve meg nem indul.

„Oh, Urunk, hát csakugyan örökre el akarod taszítani Magadtól a szerencsétlen embert? Nem adsz neki alkalmat a bűnbánatra és megtérésre? Elfelejtettél már megbocsátani? El kell, hogy némuljon a Te irgalmad?” — így esedeznek könnyek között.

Az Irgalom Atyja nem szólal meg. Azt hihetnék, hogy nem is hallja meg a könyörgést. De hiábavaló esdeklés nincs az Úrnál. Meghallgatja minden teremtménye kérését, de az időt és módot Ő határozza meg. Most pedig, ha ezek akarata szerint cselekednék, megtagadná az Igazságot és Igazságosságot. Így szólt tehát:

„Hagyjátok abba a könyörgést! Nem látjátok bosszútól égő nővéreiteket, Igazságot és Igazságosságot, akik szintén az ember sorsát kívánják eldönteni és az ő kívánságuk is méltányos és igazságos? Hallgassuk meg őket is, és majd aztán mondom ki az ítéletet.” — És azonnal szárnya keltek az égi követek, elhívni az Igazságot és Igazságosságot.

S már ott is volt az Igazság, a felhőkön lépdelt, komor arcú, a sértett büszkeség sötét köntösbe burkolózva. Ezt láthatta a próféta, amikor így írt: „Uram, a Te Irgalmad az égből van. Igazságod pedig a felhők között.”

A mindenség Úra pedig a haragosok között trónolt és hallgatta, mily hevesen védi mindenik a maga igazát. Bárcsak eljönne valaki az ég lakói közül, hogy elmondja nekünk, milyen igéket hallott ezen a találkozáson! Bár megtalálnánk a legkisebb angyalt, hogy elmesélje, mit látott azon a napon az Úr lábainál! De erre, sajnós, testvérek, hiába várunk. Megpróbálom hát én elmondani nektek, hogyan ült törvényt sorsunk felett az Igazság, Igazságosság, Irgalom és Béke és Bíránk, az Úristen!

Az Irgalom szavát hallom:

„Könyörülj, Uram, gyermekeiden, mert gyarlók és esendők lettek! Bűntető kezéd súlyát már érezték, most mutasd meg nekik irgalmadat!”

De az Igazság közbevág és szól:

„Megszegheti-e szavát az igazságos Isten? Adám maga pecsételte meg halálos ítéletét, amikor evett a gyümölcsből, amelytől az Úr így tiltotta: „Ha eszel a tiltott gyümölcsből, halálnak halálával halsz!”

Az Irgalom könnybeborultán veti magát az Úr lábai elé: „Hát engem is halálra ítélte, Istenem? Azért születtem, hogy ilyen korai végem legyen? Nővérem, az Igazság is jól tudja, hogy a Te Irgalmadnak vége, ha Te hajthatatlan maradsz!”

Amaz rögtön mondja: „Ha az ember elkerüli a halált, akkor az Igazság hal meg, pedig írva van, hogy az Úr Igazsága örökévaló!”

Oly elkéseredett lett a vita, kedves Testvéreim, hogy nem is

tudtam tovább hallgatni, és én is úgy sóhajtottam fel, mint a vitatkozók ott fenn: Miért is jött az ember erre a világra, mindnyájunk szomorúságára?”

Igy volt ez, Testvérek, nem akadt senki, aki meg tudta volna menteni az Igazságot is és az Irgalmat is a haláltól. Az Igazság pedig magát az isteni tekintélyt állította a maga oldalára, mondván, hogyha az élő és erős Isten parancsát büntetlenül áthágják, akkor a bűn az Atyára hull vissza.

Végül a Békének kellett közbelépni. Szegény kétségbeesve kérte társait: „Testvéreim, az ég szerelmére, ne beszéljetelek így! Ilyen durva, szeretetlen szavakat kell hallanom az erényektől is!”

Ekkor a Bíró, aki mindezt szótlánul végighallgatta, lehajolt és ujjával a földre írta az ítéletet. Béke, aki mellette állt, olvasta fel mindnyájunknak:

„Az Igazság azt mondja: Végem van, ha Ádám nem hal meg. Irgalom pedig: Végem van, ha nem nyer irgalmat. — Adjunk neki jó halált és így mindkettőjük kívánsága teljesül.”

Valamennyien csodálattal hallgatták ezeket a böles szavakat, amelyekből igazság és irgalom egyaránt szólt. A veszekedés oka megszűnt, s mindenki elnémulva gondolkozott azon, miképpen lehetséges ez. Hogyan lehet „jó” a halál, amely keserves és kegyetlen természeténél fogva, és pusztá említése is megfagyasztja a vért ereinkben?

Az Úr pedig mondta nekik: „Igaz, a bűnösök halála félelmetes, de a szentek halála édes lehet. Miért ne lenne édes, hiszen az élet és dicsőség kapuja!”

„Ez így van — mondták azok, — de hogyan lesz a halál az élet és dicsőség kapuja?”

„Azzá lesz, ha akad valaki, aki nincs a halálnak alávetve, mégis meghal szeretetből.”

Nagyon tetszett ez a beszéd mindenkinek, mert látták, hogy igazságos és irgalmas. De hol találnak ilyen ártatlan tisztaságot? Ki az, aki önként vállalná a halált, s elhagyná az életet szeretetből? Az Igazság bejárta az egész földet, de senkit sem talált bűn nélkül, és az Irgalom felkutatta az egész mindenséget, de senkiben sem talált ekkora szeretetet. Mert senkinek nincs nagyobb szeretete annál, aki életét adja méltatlan és bűnös szolgálóiért... De hogyan merhetnénk ezt kívánni valakitől?

A kitűzött napon megjelent az Irgalom és Igazság. Csüggedten, lehajtott fejjel, mert hiába járták végig a világot, nem találták meg, amit kerestek.

A Béke hozzájuk lépett és így vigasztalta őket: „A mi Urunk végtelenül böles, ahol mi nem találunk megoldást, Ő már tudja a helyes utat. Egyedül Ő mindenható, mi tehetetlenek vagyunk, de Ő meg is tudja valósítani, amit tanácsolt.”

Meghallotta a Király, hogy mit beszélnek és így szólt: „Megbántam, hogy embert teremtettem. Ez pedig annyira, mintha azt mondanám: Én követtem el hibát. Nekem kell az engesztelés módját kitalálnom, a vezeklést magamra vállalom az ember helyett, akit teremtettem. Ime, itt vagyok. Mert ez a pohár nem múlik el a világtól, hacsak én ki nem ürítem.”

Előhívta az Úr Gábielt arkangyalt és mondta neki: „Menj és mondd meg a sioni szűznek, hogy királya jön hozzá.” Gábielt el-

sietett és mondta a szűznek: „Sion, díszítsd fel házadat, és készülj a király fogadására.”

Ekkor újra megölelték egymást a régi haragosok, az Igazság és Béke. Eddig pedig azért nem nyerhette el sem Ábrahám, sem Mózes, sem a többi igaz ember a boldogságot, mert akkor még nem egyesült ölelésben az Igazság és Béke. Ekkor azonban barátságot kötöttek és nem váltak el többé. Azért kell nekünk is, drága testvéreim, az Igazságot keresnünk, mert a Béke is szívére öleli mindazokat, akiknek lelkében az Igazság lakik.

NYÁRI ZIVATAR

*Rángatóznak a zivatar nagy
hálójában a tömzsi fák;
vad üvöltéssel fölugornak,
kikbe a villám belevág,
águló karjaik recsegve
törnek a füstből még elő,
majd kegyetlenül, volt helyükből
kifordítja a nyers erő.*

*Körül a szomszéd zsuptetőkön
— gépfegyver lövedékei —
csapódó füstben elperegnek
cseppfolyósított kövei
az első zápor-zuhatagnak,
s akiket törvény, gyökerek
sehova nem köt, menekülnek
az állatok, az emberek.*

*En ablakon át nézem őket
s azt, hogy az eső mint szakad,
mely lemásolja az üvegnek
nekiszorított arcomat —
míg elmosódott rajza közt még
egy fáradt pók remegve mászkál
s két csepp legördül, oly erőtlen,
mint az elfojtott zokogásnál.*

Kalász Márton

ELEVEN FESTÉKKEL KIÁBRÁZOLT JÉZUS ÉLETE

VAJDA SÁMUEL TIHANYI APÁT

1772-ben, Pozsonyban, Landerer Mihály betűivel érdekes könyv látott napvilágot: *A mi Urunk Jézus Krisztusnak élete*, „melyet a négy evangéliumból egyet csinálván rendbeszedett és sok üdvösséges tanúságokkal megbővített a Szent Benedek szerzetén levő tihanyi kalastromnak apátura“, *Vajda Sámuel*. Az első kötetet követte egy év múlva a második, majd 1774-ben a harmadik „kötés“. Ismeretes, hogy Mikes is próbálkozott már *Jézus életének históriájával* (1748) Le Tourneux nyomán. Vajda, Mikes művéről nem tudva, úttörőnek érzi és nevezi magát a könyve elé bocsátott Tudósításban „e könyvnek mivoltáról“:

„Tudomásomra a mi magyar nyelvünkön e dologhoz még senki se fogott; gondolván az okáért, hogy az igazhitű magyar keresztényeknek nem kevés lelki vigasztalásukra szolgálna, ha Üdvözítőnknek minden cselekedetét, beszédét, esodátételét, járását és kelését egy könyvben összeszedve folyvást olvoshatnák, ilyen *Harmoniát*, és a négy evangéliumból összeszótt históriát hazabéli nyelven írtam én is.“

Es mivel Mikes munkája csak kéziratban maradt, az első magyarnyelvű Jézus élete megjelentetésének dicsősége meg is illeti a tudós apáturat.

Vajda Sámuel 1718 február 28-án született Jánosházán, Vas megyében. Tanulmányainak elvégzése után a bencés rendbe lépett, tizenkilenc éves korában tette le a fogadalmat. A teológiát Nagyszombatban végezte, ahol pappászentelése előtt, 1742 júliusában doktorrá avatták. Rendi működését Pannonhalmán kezdte, hol először bölcseletet tanított, majd rövidesen a dogmatika tanára lett. Megnyerte tanítványainak és rendtársainak szeretetét, és egyúttal mint hitszónok, a környékbeli hívek tisztelőtét. 1760-ban emelte Saighó főapát a tihanyi apáti székbe. Tihanyi magányát irodalmi munkásságával édesítgette. A *Jézus élete* után 1782-ben kiadta a Margit-legendát, 1784-ben pedig magyarra fordította VI. Pius pápa imádságos könyvét. Nyomtatásban is megjelent egy szentbeszéde Loyolai Szent Ignác dicséretéről. Hatyúdálát *A megdicsőült szenteknek, jelesül pedig a boldog Szűz Máriának tiszteletéről* írta. Életének főművében, a *Jézus életében* négy forrást egyesít egy palakká: a négy evangéliumot a mi Urunk életévé. Megnevezi legközelebbi mintáját is: „Minta gyanánt választottam Lami nevű francia papnak Harmoniáját.“ Az oratóriánus Bernandin Lamy 1689-ben adta ki kiressé vált munkáját: *Harmonia seu concordia quattuor Evangelistarum*. Descartes eszméinek volt híve és meglehetősen egyéni felfogással harmonizálta a Bibliát. Vajda egy-egy rövid szakaszt közöl a harmonizált bibliaszövegből s ezekhez hosszú magyarázatokat csatol, a

Tanúságokat. A szövegbe iktatott fametszetű képek műélvezetet ugyan keveset nyújthatnak, de azért tulajdonképeni céljuknak megfelelnek.

Ami a Tanúságokat illeti, ezekben teljesen szakít Lamy tudományos kommentárjaival. Nem hiába szorgalmas olvasója a szentatyáknak, különösen Nagy Szent Gergelynek, Szent Agostonnak és Bernátnak: teljesen az ő allegorizáló írásmagyarázatukat követi, mondván Nagy Szent Gergellyel, hogy Üdvözítőnk nemesak szóval tanította jóra az embereket, hanem életének minden egyes mozzanata, még a legjelentéktelenebb is, mély igazságokat rejt és tanulsággal szolgálhat. Ezekből a lelki értelemmel dolgozó, allegorizáló magyarázatoktól nyerik a Tanúságok különös zamatjukat, és így lesz a Jézus élete üdvös elmélkedő könyv mindazoknak, „akiknek szájuk ízét a hiúságos könyvek forgatása teljességgel meg nem vesztegette“.

„Urunknak a templomban való bemutatásában — írja például — három személyek voltak jelen: ugyanitt Szent József, Boldog Asszony és a kis Jézus. Ilyen három dologgal járulunk mi is az Isten elébe, hogy kellemetes legyen áldozatunk. Ő szent Felségének színe előtt, Elsőben: vigyünk magunkkal egy erős férfiúi állhatatosságot a jó szándékokban, melyet példázott Szent József. Másodszor: egy szemérmes tisztaságot minden magunk viselésében, melyet jelentett a Boldogságos Szűz. Harmadszor: egy gyermeki együgyűséget és alázatosságot a mi lelkiismeretünkben, minden embert megbecsülve és magunkat mindeneknél alábbvalóknak ítélve; melyet jegyzett a Gyermek Jézus.“

Valószínű, hogy az ilyen lelki értelemre „csigázó“ írásmagyarázatra nemesak a Szentatyák példája vonzotta, hanem korának nagy vonzalma is az allegóriák iránt.

Vajda nem nyit külön lelkiismereti iskolát. Az erényes élet célja nála is az Istenszeretet, az „Istennel való szép egyesülés“, és ehhez a legbiztosabb út a mindenre kész akarat: ez „legédesebb lakodalma a Jézus Szívének.“ Magáról az egész három kötetben nem beszél, láthatatlanul visszavonulva szövögeti a Tanúságok hálóját. Felesleges is magát külön bemutatnia: minden sora a „belső imádságban és lelki elmélkedésekben igen gyakorlott és próbált ember“ benyomását kelti. Kinjai: az isteni szolgálatban gyakran magát avató melankólia, az unalom ördöge, a lelkiismeret savanyú oreázásai, a gonosz kívánságok bokrosan fattyazó vesszei. Gyönyörűségei: a lelkes imádság, a szíves áhítatosság, a lelkiismeretnek csendes nyugodalma, a szívnek az Istenre fűggesztett szerelmes felemelkedése, az isteni szeretet gyulladásai, és nem utolsó sorban a sanyarú penitenciák bőséges édessége. Mert a Vajda Sámuel Szent Embere rigorista: gyönyörűséget talál a szokatlan és fölötté sanyarú penitenciákban. A világ megútálásának egyenes útján tör a paradicsomba és akar magának boldog napokat szerezni.

„Akármely felé fordítod szemedet — írja — mindenütt elég okokat találsz a sírásra. Ha felfejeztél az égbe, látod azt a gyönyörűséges hazádat, amelyből számkivettettel. Ha aláfigeszted szemedet a földre? látod koporsódat és a port, melybe ismét visszatérsz holtod után. Ha jobbra vagy balra fordulsz? mindenfelől veszedelmeket láthatsz. Ha a jövődökről gondolkodol? előtted a halál és az itó-

let. Ha az elmúltakról? inadban vannak a sok rossz cselekedeteből származott gonosz szokások. (III, 11.) Miképen a folyóvizek a keserű tengerbe, úgy az élő emberek szüntelen aláfolynak és sötnek a halál torkába; eszesség-e pedig sippal, dobbal menni a halálra? hol láttad, hogy a hóhér kezébe adatott ember táncolva ment volna az akasztófához? és te mégis táncolva akarsz közelíteni a halálhoz? A tehenek ugyan akkor szöknek, rugnak legtöbbit, mikor közelebb vonattatnak a mészárszékhöz; de azok barmok és nincs eszük; te pedig tudván, hogy minden lépéssel a temetőhöz közelgatsz, vihogva és mint a szeles tinó, ugrálva mégy a sírba, és az Isten szörnységes ítéletére? Nem azért engedtetett nekünk ez élet, hogy azt lakodalmakban, fíncázásokban és a hegedű pöngése mellett kedvünkre mulassuk, hanem hogy penitenciátartással és üdvösséges sirásokkal szerezzünk magunknak boldog napokat a másik, halhatatlan és igaz életben.

Mindezt a tánc kárhoztatására írja. A korabeli irodalom kedvencei sem találhatnak nála jobb fogadtatásra: „Inkább a Krisztus életében gyönyörködjenek az olvasók, mint az Argenis Telemaqus vagy Trója veszedelme meséiben, amik csak elnésen gondolt regék és álomban látott viléz cselekedetek”.

Vajda nem tudna vidáman pergő verseket írni a vigasztaló pipafüstöcskéről, a borokról, az erdőben-járás királyi mulatságáról, mint kortársa, Faludi. Ő, mint hitelesen írják róla, negyven esztendeig húst nem evett és bort nem ivott. Téved azonban Zolnai Béla, aki ebből azt következteti, hogy Vajda janzenista volt. Világkerülés, rigorizmus, évszázados problémák, egyidősek a kereszténységgel. A francia vallásos irodalom szakértője, Henri Bremond a XVII–XVIII. század lelkiéleti irodalmáról beszélve, megállapítja, hogy egy teljesen orthodox, katolikus lelkiéleti iskola, (régebbi is, mint a janzenizmus) az úgynevezett *école française*: Berulle, Condren, Olier ugyanazt a „rigueur”-t, ugyanazt a szigorú képviseli. Ilyen szempontból a janzenizmus semmi újat nem hozott. Ami benne érték, az mind katolikus érték. Egyébként ezzel a mai ember szemében talán kissé szigorú életfelfogással Vajda nem áll egyedül nálunk sem: a világi úr Koháry István hatalma és gazdagsága teljében szintén ilyen „komor” életet élt: kemény ágyban halt, a bortól tartózkodott, mindenkivel szemben alázatos volt.

Vajda korában a hitvitázás már csaknem két évszázados múlt-ra tekint vissza. Ő sem mulaszt el egyetlen alkalmat sem, hogy egy-egy „hitbéli ütközetet” ne rögtönözzön. Hosszú vitákba azonban már nem bocsátkozik, nem bizonyítgat. Megelégszik egy-két találó mondattal, csattanós szólással, csúfolódó, képekkel, ironikus felkiáltásokkal. A „hittől szakadt” eretnekekkel mindig röviden végez. Annál több időt szentel az újabb ellenfélnek, a terjedő egyházellenes felvilágosodásnak, melynek eszméi és sajtótermékei a század közepe óta egyre sürűbben kopogtatnak az országban. Haller László 1755-ben Fenelon Telemaque-jának lefordításával megindítja a francia fordítások sorozatát. A „félíg francia, félíg török” Fekete János 1767-től kezdve versekkel, levelekkel és levelenként száz üveg tokajival ostromolja Voltaire-t. Teleki József már előzőleg könyvet ír Voltaire és a deisták ellen (*Essai sur la Foiblesse des Esprits forts, Amsterdam. 1762*), ő Rousseauval tart barátságot. Csáky Istvánnak 5000 francia kötete van, a Héderváry-könyvtár 15.000 kötetéből 6000 a francia felvilágosodás

terméke. Gvadányi azon panaszkodik, hogy a főurak azelőtt valóságos traktátusokat fordítgattak, most pedig papokat gyalázó paszkvillusokat. „A régi jó avas szokásokban” megőregedett Vajda Sámuel is azon panaszkodik, hogy a loppal behozatott pestises könyvekért a szeles ifjak több pénzt adnak, mint a Kempis Tamásért. Pedig ezek semmi újat nem hoznak fel az evangélium ellen, csak „a válogatott szép francia szókknak virágival bokrétázott új mundurba öltöztetik a régi pogány káromlásokat”. Az erőselekkü (tes esprits forts) és gond nélkül élő filozófusok (philosophes sans souci), a macchiavellista vagy deista nyalkák és a kevély naturalisták — mind megkeresztelt új pogányok, és az a csúfolódás, ahogyan kifigurázza őket, szintén még a hitvitázók fegyvertárából való. Erős lelkeknek mondják magukat, pedig gyenge legények, mert

„igenis félnek az Isten ítéletétől, ugat bennük és szüntelen furdalja őket a lelkiismeret, melynek csabolását nem tűrhetvén, törik az elméjüket, begyezik pennájukat és minden okokat kigondolnak, melyekkel bátoríthatnák szívüket, hogy félelem nélkül vétekezhessenek. Majd olyan formán, mint aki egyedül jár a kietlen puszta erdőben; dalol, füttyöl magának, hogy búját felejtse és enyhítse félelmét. Azonban mindenfelé neszez, ver a szíve és ha egy száraz falevél megzöröül utána, azt gondolja, hogy vad rác van az inában... Minden hánykolódásuk nem az erős léleknek, hanem csak az esztelen felfuvalkodásnak jelensége: és valamint amely katona igen pöki a markát a békesség idején, minden okos ember álltallítja, hogy a szájában hordozza a szívét, nem a mellében. Akképen ezek az új filozófusok is, csuda nagy bátorságot tudnak mondani az ő szívüknek erejéről, mikor szájjal vagy tollal kell ellenkedni az Isten ítéletével; de mikor próbára kél a dolog, mikor halni kell és eljő az ideje az utolsó viadalnak, akkor egynehányan közülünk már megmutatták, hogy igenis féltek a számadástól“. (II, 74-75.)

Nemcsak ezeket a „kevély lelkecskéket” hagyja helyben, korának egész társadalmáról lerántja a leplet. Társadalombírálatra éles, szókimondó. II. József előtt nem igen volt írónk, aki így megnyomta volna a tollat. Nincs egyetlenegy osztálya a barokk világnak, amelynek alá ne öntené a forróit különös, állandó gúnyos feszültségben hömpölygő, dinamikus stílusában. Kezdi a fejedelmek udvarainál, ahol nem divat az igazmondás. Akik a fejedelmek mellett ülnek, nem épen oltárravalók, rendszerint ők az okai többek közt az igazságtalan adófizetésnek is: a fejedelmek haszontalan költségekre dobálják, a szegénységnek pedig föltette nagy terhére esik az adó a törvénytelen felosztás és beszéd miatt. Sorra kerülnek a rossz főpásztorok: minden gondjuk oda céloz, hogy magukat hizlalják, nem adják vérüket juhaikért, inkább nyírják azokat. A bíróságoknál a nagy urak tekintetéért feloldatik a törvény kötelének a csomója. A pókháló is csak az apró szúnyogot kapja el, a darazsak széjjeltépik. Ezek is csak a szegényt ártatlálják meg. A bírák az igazság mérőserpenyőjét arafelé hajtják, amely felől jobban nehezít az aranyos diszkrétció. A törvénytiséket olyan mezőnek tartják, amelyben sok pénz lehet aratni, és olyan kalmárboltnak, melyben egy arasznyi papírost kiadván, tömött erszényt lehet rajta cserélni. A prókátorok a szegény ember pörét egyre több hinárba keverik. A mesteremberek az ő heti bérüket egy vasárnap gégejükön által kergetik. A rossz

papok sem maradhatnak ki, akik csak annyit értenek a lelkiekhez, mint a törzsekből faragott dajka a gyermekszoptatáshoz; úgy valók a lelki dolgokra, mint a cséphadaró az írásra és mint az írónna a cséplésre. Egy varga nagyobb figyelmetességgel egyengeti az ő munkáját a kaptafához, mintsem aminő ezek teszik-veszik az Isten Fiának testét. Oly szaporán aprítják a misemádságokat, mintha haramiák volnának inukban és mezítelen karddal üznék őket a nyulászó misemondásban. Régebben aranypapok miséztek fakehelyből, most fapapok aranykehelyből. Még a vásott falusi gyerekekről sem feledkezik meg, akik rögtön megszállják a sövényeket, mihelyt valami látnivaló akad.

Külön szárnyakat kap a tolla, valahányszor korának pom-paért rajongó, keresztény mértékletességet lábbal taposó hivalkodászt orozza. Tűrhető volna, ha csak a királyi udvarokban viselnének az emberek lágy és selyem ruhákat. De mikor a kaptabúzó házakból is selyem fardagályban lépnek ki és lefolyó atlással seprik az utca porát, jele, hogy akkor igen megvesztegetődött a keresztény mértékletesség. A mostani világban — panaszkodik tovább — a kalmárlegények is versenyt cifrálnak a fejedelmekkel, és nem egyszer látjuk, hogy pipesebb a vargáné, mintsem a vice-ispánné. A kisasszonyoknak Alsó-Németországból való vékony csipkékből mindennap egy kis hegyes babilóniai tornyot rakatnak a fejük tetejére. Sok helyen fejedelmi konyhákon tanult szakácsmestereket, válogatott cukorsütőket tartanak és terhel hordatják a jerrisálemi zöld piacról a konyhára valókat. Hajnaltól fogva éjjelig szüntelen füstölög a konyha kúrte és az ételben s italban való tobzódásnak se rendje nincsen, se mértéke. A táncot olyan buzgósággal kezdik az ifjú cselédek, hogy mindaddig belé nem únnak, míg a csipejüknek forgócsontja ki nem megyül és minden bokájuk helyéből ki nem iszomodik. A vadászás kedvéért sok haszontalan kopót, lovat és vadaskerteket tartanak. Pizetással is megszerzik a bonfordikat, akik megnevettségük őket. Tizenkét köntös is készen áll, haszontalan öltözetekkel teleaggatják a fogast és a szolgálkat, mikor a Krisztus szegényei csaknem mezítelen járnak és majd megfagynak a hidegtől. Új-új mesterséges találmányokat gondolnak ki a nagy, roppant házaknak építésében, ahol még a lovak vályúját is simított márványból rakatják. Drága edényeket veretnek, szekrényeket csináltatnak, melyeken a munkának szépsége becsesebb az arany és ezüst milyentánál.

Mindez bizony nagy esztelenség, de még ez is eltörpül a mellett az óriási vétek mellett, hogy a nemeset, hatalmast becsülik az emberek, a szegényt pedig és a nemtelent, ámbár különös jó erőkösséssel tündöklőjké is, semmire se tartják.

„Senkisé akarja hallani, hogy parasztházból, szegény szülőktől és nemtelen vérből vette légyen ereletét; noha a legvirágzóbb úri ágak is, ha az ő nemzetségük fájának gyökerét keresik, hamar belé ütköznek ilyen törzsekkbe; és ha az ő őseik között találunk is némelyeket, akik királyi pálcát vagy tábori sereghajító buzogányt vagy ékesen író pennát hordoztak kezükben: okvetlen akadnak olyanokra is, akik cséppel, kapával és ganéjhányó vállával szolgáltak egyebeknek. Nem eszes tehát, aki az ő vérenek nemességéből akar okot venni a kérdésre.“ (I. 7.)

Amint ebből a társadalombírálatból is kitűnik, Vajda észreveszi azt az igazságot, hogy a legnehezebb fej a szegény ember feje. „*Caecorum baculus, esuriantium cibus, spes miserorum, solamen lugentium fuit*”: a vakoknak botja, az éhezők élete, a bajbajutottak reményése, a sírók vigasza volt — ennél szebben Szent Jeromos sem önthette formába a jó pap dicséretét, és Hollósi Egyed, Vajda rendtársa is alighanem ezeket a mesteri szavakat kölcsönözte ahhoz a köszöntő verséhez, amellyel Vajdát aranymiséje napján ünnepelte: „Lába a sántának, szeme volt a vaknak, gondviselő édes atyja nyomorultnak.” Hogy mennyire igaz ez a dicséret, nemcsak az apátsági számadáskönyvek igazolják, hanem bizonyítja a *Jézus életének* minden egyes sora is.

A gazdagok „sok szegényeknek veritékét hatalmasan kipréselik, martírozzák a jobbágyokat, kiknek húzási és törvénytelen hajtogatási nélkül a nagy épületek el nem készülének” — írja, és minden kertelés nélkül, nyíltan kimondja, hogy a kiváltságosok könnyű, dologtalan élete nemcsak esztelenség, hanem egyenesen az Isten törvénye ellen való.

„Ez a világ nem ország vására, melyben csak fel e alá járni és a bol-tos kalmároknak idegen tartományokból válogatott partékáit kellene furcsa szem-mel nézegetni. Ez a világ nem kies kert, vagy mulatságra irtatott ligetes erdő, melyben csak gyönyörködnünk és a mi érzékenységeinknek prédáit kellene vadász-nunk. E világ nem vetett ágy, melyben kedvünkre heverni és minden fáradtságos munkának felretételével nyugodalmasan lehetne aluddogálni: Hanem a világ egy igen nagy tágas szőlő, melyet a mennyei cselédes Ember ő maga plántált, és amely-ben műveseknek rendelte az embereket, hogy az ő szőlője parlaggá ne lenne, hanem kívánatos jó gyümölcsöket teremne néki. Valaki azért ép kézzel, lábbal bir, valaki eszes és eleven ember, ebbe a szőlőbe menjen dolgozni, senki magát ennek mű-velésétől ne mentesse, mert akár úr, akár szolgál, akár férfiú, akár asszony ál-lat legyen, de ha ember, elkerülhetetlenül munkára született, mint a madár a repülés-re., A világ ugyan oly vélekedésben vagyon, mintha az Isten az urakat csak nyugodalomra és mulatságokra, a szegényeket pedig munkára és fáradtságokra teremtette volna; hogy ezek az ő orcájuk veritékével áztassák a földet, amazok pedig a szegények kézi munkáinak gyümölcséből kedvükre lakozzanak: de erről az egyenletlen osztályról semmit se tud az Isten igazsága. (II, 391-92.)

Az 1760-as évek parasztmozgalmai, a Mária Terézia elé já-ruló parasztküldöttségek panaszai, Kollár Ádámnak a főpapság megadóztatását követelő írása, majd a magyarság gazdasági és társadalmi életére oly végzetes 1764.-i országgyűlés kudarca, ame-lyen a rendek még mindig görcsösen ragaszkodnak az adómentes-séghez, Vajdát sem hagyták hidegen.

A barokk az alamizsna kora, a társadalom sebeit az irgalmas szamaritánus áldozatos gesztusával gyógyíttatja. A kor vallá-sosságának jellemző alakja, Koháry István itt is példát mutatott: életében és végrendeletében nem kevesebb mint 600.000 forintot adományozott különböző jótékony célokra. Nem véletlen az sem, hogy a kor népszerű teológusának, Muratorinak a keresztény fe-lebaráti szeretetről írt munkája (*Della caritate cristiana*, 1723) két fordítást is megér hazánkban: először Esztergomban jelenik meg latinra fordítva (1763), majd Özdi Ferenc magyar köntösben adja ki 1776-ban *A nagy parancsolatnak tudniillik a felebaráti szere-*

tetnek igaz magyarázatja címmel. Muratorinak ezt a munkáját bátran elnevezhetnénk az alamizsnálkodás kézikönyvének. Nem célunk a tihanyi apáturat Muratori-tanítvánnyá kikiáltani, de tény, hogy ő is egész kiskátétját állítja össze az alamizsnálkodásnak. Az alamizsna az égbevivő legbiztosabb posta — írja — előljáró jóillatú virága a keresztény irgalmasságnak; vele nem is annyira másokkal teszünk jót, hanem inkább magunkkal, mert általa Isten a mi érdemeinket is növeli. Ne várjuk tehát, hogy a szegények könyörögjenek nekünk, inkább mi könyörögjünk nekik, hogy fogadják el segítségünket. Különösen az egyháziak vegyék ki részüket az áldozatos munkából. „Amelyik lelkipásztor pénzét, borát, búzáját kiméli szűkölködő juhaitól, lelkét sem adja érettük!” Igaz ugyan, hogy mindenünket, utolsó falatunkat nem szükséges odaadnunk, csak ami felesleges. Ám a ravasz gazdagok — olvasuk tovább — éppen ezért nem akarják elismerni, hogy nekik felesleg javaik volnának. „Azonban az egész világ láthatja, hány felesleg való tál ételeket visznek fel mindennap ezeknek az uraknak asztalára, hány drága köntösök függnek hiába az ő ruhatartó rúdjaikon, hány pénz repül ki az ő erszényükből minden haszon és szükség nélkül a komédiákra, vadászatokra és egyéb kelletlenül több mulatságokra. Ők ugyan az ő kótságos képzések szerint mindezeket az ő úri sorsukhoz szükségképen illendő dolognak állítják lenni, de vajjon a mindeneket igazán látó és megfontoló Isten tartozik-e jóváhagyni ezt az ő balgatalg itéletüket?” Milyen nemes példát mutatott az egyszerűségben és igénytelenségben a „világnak egyik leghatalmasabb és legnemesebb fejedelme;” II. József császár, aki az ő tartományainak látogatásában félfödött szekéren és paraszt lovakon utazott, napjában egyszerű takarékos és közmódon készített vacsorát fogyasztott, ezüst és arany nélkül varratott köntösbe öltözött, mégsem ítélte ezt senki nagy méltóságához illetlennek. Így érinti meg a régi őt szokásokat dicsérő apáturat, talán anélkül, hogy tudatára ébredne, a felvilágosodás.

Zolnai Béla nem tévedett, amikor Vajda legnagyobb érdemét stílusában látta meg: a tihanyi apátúr valóban a magyar nyelv nagy mestere. Friss természetességgel ír, nem változtatja a kifejezéseket, mert mindig tollán van az odaillő, nem keresi a szót, mert valósággal árad belőle. Játshi könnyedséggel éri el a magafogalmazta ideált, amit a keresztény prédikátor elé állít; az égi dolgok eleven festékkel való kiabrázolását. Ez az „eleven festék” stílusának legjellemzőbb, legszembeütőbb tulajdonsága. Jelenti ez írásának érzéki erejét, konkrétségét, nálá minden szemmel láthatóvá, érzékelhetővé válik. Jelenti képalkotó művészetét: témáit kifejező képekkel, hasonlatokkal teszi kézzelfoghatóvá. Sokszor képről-képre száll képzelete, egymásután halmozza a jobbnál-jobb, találóbhnál-találóbhn képeket. S ezeket a képeket hasonlatokat, magyarázó fordulatokat mind a mindennapi élet köréből veszi: háztartás, mesterségek, családi élet, közélet jelenetei adják hasonlatai, képei anyagát.

A tiszta szív olyan mint a tükör, mely nemcsak meghasad egy kis percentóssal, hanem a szájnak lehellerével is homályba borul, s elveszti fényét. (II, 211.)

A világ szépsége csak olyan, mint a gyertyavilág, melynek szép a lángja és

addig tart, amíg a zsírja el nem fogy; ez pedig elfogyván, füstbe megy minden szépsége, és csak a bőre marad. (III, 152.)

Ha pedig valaki meg akarja az igazat mondani, vigyázzon, hogy azt oly könnyesen, és oly szép módjával jelentse meg, mint mikor az anya az ő gyermekének megevesedett kelésére rá fuval, és tű hegyecskéjével piszkálja; egyébaránt meg tapasztalja, hogy nem kedvesebben hallgatjuk az igazat, mintsem ha testünket kés-sel metélnék, vagy tűzzel sütogetnék: azért mint az orvos is megparanyozza a pilulákat, hogy a beteg ne irtózzék tőlük, úgy az igazságot is senki festetlen be nem akarja adni, hogy gyomrunkat fel ne háborítsa. Rövid szóval: az igazság olyan, mint a szenteltvíz, mellyel minden ember kíván meghintetni; de mikor rájuk hinitik, mindegyik behunyja a szemét, vagy orcáját befödi előtte. (II, 164.)

Ez az érzékeltető, képalkotó erő Pázmánnyal hozza rokonságba Vajdát. Pázmánnyal rokon abban is, hogy — különösen, ha ellenféllel van dolga — nem tartózkodik egy-egy erősebb szótól, hasonlattól, kifejezéstől sem. Mint Zolnai Béla mondja, a „spirituális témákat paraszti disszonanciákkal életesíti”.

Azt a kort, amelyben Vajda Sámuel a Tanúságokat írta, az irodalomtörténetek általában hanyatló kornak emlegetik, pedig nem vészett ki belőle a magyar stílus iránti érzék: nemcsak mennyiségileg volt termékeny, hanem minőségben is tudott nagyot és szépet alkotni. Vajda Sámuel eddig kevésbé méltányolt munkássága is ezt igazolja.

KARANCSI ESTÉK

*Az ablakig lopódnak a hegyek,
nagy szürke lombjuk ráborul a tájra.
Halk indulót dalolnak a legyek
s a szúnyogok zenélő pici szárnya.*

*Az ég, mintha még valamire várna,
virrasztgat tompa fénnel keveset,
és csillagok szállnak az esti fákra
oly könnyedén, akár a verebek.*

*Bármerre nézel, sehol tág mező,
határt körít szemed elé a hegység.
Így nézi tán sok bénán szenvedő
tünt éveit, sok gyászos, régi percét.*

*Es bánkodik. Most kezdi érteni,
hogy kellett volna életét elkezdni.*

Csanád Béla

MISE A RÓKARÁNTÓN

Irta Gerlei József

Reggeli hét.

Egy öreg pap megy a szőlők között. Körülötte verébcspésztől friss a levegő. Kezében bot, nehézkesen kapaszkodik a meredéken. Felnéz, erősszálú, vastag szemöldöke beleér az égbe. Az esőtől és szélről megnyult kápolna a sarjadó fényre csapva áll a Rókarántón.

A pap megroskadt, düledező pocakjára teszi tenyerét, aztán lecsúsztatja róla; pihen. Ócska reverendáján foltok és pecsétek osztozkodnak. Egész külseje eltehetetlenedő, falusi plébánosra vall. Borostás álla alatt nyaka megereszkedett, csak széles, kissé bizonytalan léptein látni, hogy mozdulatai régen más méretekhez szoktak.

Pár napja itt lakik a Rókarántó oldalában egy düledező présházban. Senki sem tudja, hogy került ide, ki adta neki a kulcsot. A présház falai nehezen emlékeznek már szüretekre, — régen volt mikor itt préseltek. Tele van egymásra hányt öreg bútorokkal, mint egy hóbortos vénasszony feje kúsza képzetekkel.

De miért nem vett ki egy szobát valamelyik parasztháznál? Mosolyog, — megszokta már, hogy bogaras különnek tartásák. De ő éppen ilyenre vágyott. A mélyen behúzódtott ablakszemet lepókhálóztá, a világosság köré néhány bútor telt. A rozoga asztalra egy képet tett, Savonarola képmását; egyik fiókban találta.

Mindig úgy érezte, az ilyen esetek megóvják lelkét valamitől. Valamitől, amit nem tud megnevezni. Rendszerint váratlan fölfedezéshez vezettek, új kilátáshoz, melyről titkon, mosolyogva nézhette a gyanútlan embereket, az élet ferdeségeit.

Végre fölért; hüvelykjével eltörli orra alját, aztán sokáig keresgél reverendája zsebében; végül előhúz egy fakópiros zsebkendőt, s mögüle ügyes mozdulattal elkapja az orrát.

Melle zihál, — vállát veregeti a nap.

A Rókarántó lassú, nagy szárnyalással menekül vele az éjszakából. Keselyű, — fejét a Balaton fölé nyújtja, egyik szárnya az Aranykagylóba csap s még csupa homály, a másik fénytől zilált s a Badacsonyi lábát, az öböl vizét verdesi.

A Balaton tulsó partját a végtelenbe emelik a párák. A levegő fénytől záporos. A pap körülnéz; úgy hat rá ez a kép, a fénysíkálta víz, a lassan fényesedő párák tömege, fölötté a Badacsonyi sötét borulatba vont közsákjaival, s alatta a vízbe vonszolt, jajongó nádasokkal, mint a teremtes első napjai.

Megfordul, a tisztás széléről lenéz az Aranykagylóba: jön-e már tegnapi ministránsa, a harangozó fia? A kis völgyből észrevétlen csorog az éj a Balatonba: szürkévé mossa a jegenyék közét. Lenn fáktól terhes kis utak, utakra fűzött házak, köztük szőlő, barack és mandula. A hajóállomás gyöngy a kagyló ölen; előtte kavicsos ösvényekkel tűzdelt park. A móló kihalt; tű, melybe nagyritkán cénrát fűz egy hajó.

A pap egy kissé meghajol, megsímogatja térdét, hogy türelemre bírja hasogató köszvénye iránt. Szédül és egy kicsit, — ha

akarná sem hagyná elfelejteni ez az állandó szédülés, hogy két évvel ezelőtt kisebb szélütés érte.

A kápolna tövéből elpöcköl egy zsindelet, s botjára támaszkodva óvatosan leereszkedik. Arca előre összerándulva várja tényleg a szűrást, de most késik. Keze a fű hegyét súrolja, — hiába: oldalt kell dőlnie, míg ujja vasat érint. De végre a térd is enged, s a kulcs ez egyszer a kezében van.

Lenéz az ösvényre, de a gyereket nem látja.

Ministránsa nincs, — egyedül kell miséznie. Egyedül? Hiszen itt az egész természet. Öntudatlan szavait, akár a latinul nem értő gyermekét, ő emeli majd Istenhez.

A szél fúj, de éppen csak annyira, amennyire a fujtatóba szükséges, hogy a Badacsonyi kőzsákjai — megannyi síp egy hatalmas orgonán — felzúghassanak. Egyik-másik vékonyan, próbakép megszólal: — a pintyőke megérkezett.

— No, jó — dünnögi csöndesen a pap; száján beleegyező mosoly. Botját a padra akasztja, meggyújtja a gyertyákat, öltözködni kezd. Előbb azonban egy papírborítékból ostyát vesz elő, aztán bort tölt a kancsóba egy üvegből.

Minden kész az áldozathoz.

„Bemegyek Isten oltárához, Istenhez, ki ifjúsággal vidámit meg engem...” Igy értelmezi magának néhány éve a zsoldár szavait, s szorongva figyeli magát: nem járt-e úgy, mint más öregek, — élnek még, de a dolgok megértése és helyes megfigyelése már elmaradt tőlük.

Kinn felbűg a Badacsonyi orgonája, aztán elhalkul, s lágyan kíséri a teremtés énekét. A kápolnába csak a levegő jött be. Kívül énekelnek azok, akik nem tudtak bejönni: az igen nagyok és az egész parányok, az alacsonyán fekvők és a túl fényesek, a másokhoz tapadók, a víz alatt élők — és a szolgálatban lévő utak.

Az akác és köréje gyűlt bokrai az ajtóban állnak. Nem mernek belépni: aljukban megemésztett állatkák és levelek roncsai, piszok és sár, — ágaikon bátoratlan madárdal. Ők a természet vámosai.

A fény terjedésével, a pára oszlásával, az árnyékok zsugorodásukkal énekelnek, a Balaton pedig színével. Az öbölben fénnnyel tusás, odébb sötét, mintha felszíne alatt elsüllyedt fekete vitorlák úsznának. Keszthely felé szürke és hideg, akár egy bádogtető, — kalapáccsal verték ki rá a hullámokat. Aztán ismét a fényajzotta öböl, szélén síkos, arany ragyogás, már-már sikoltó, mégis édes, csiklandó, lágy hang, — mellette a part fái és a nád árnyakkal sebes.

— Jól van, jól, csak énekeljete! Ez a ti misétek.

Pillája csukva, látja mögötte a kintről hozott tájat. Így mondja el a Glóriát. Az isteni szavak sisteregnek a száján, mintha éretnék a nyelvét: szélütése óta szája minden szót összeprésel egy kissé.

A közelben egy diófa nehéz lombjából rigó fűtyögött. A harály sem tudja megtagadni természetét: hangosan kopácsol, de csak egy szőlőkarót, hogy mindenki lássa, nem haszonból teszi, hanem hogy ütemet adjon az énekhez. A méh egy vadgazon szőszmőtél a kápolna tövében; rossz misérejáró, — főlemészti a

szorgalom. Az oltár virágaihoz nyúlni nem akar. De most ő is közelben marad, bekukkant néha az ajtón: halk zümmögéssel kíséri föld-anya, kő-bátya, szél-sógor és víz-néne énekét.

— Az Ur legyen veletek! — köszönti őket a pap.

Bókoló, súdo lombokat lát, — zöldre festik előtte egy kis helyen a levegőt. És fényt lát a kövön, csak annyit, hogy a választ megértse.

A misekönyvhöz lép, de szeme az Oratio helyett ismét a kezdősorokra téved: „Az Ó Szívének gondolatai nemzedékről-nemzedékre...” Elolvassa, s első pillanatra csak valami nyugtalanság éreztetni vele, hogy hibázott. De a nyugtalanság alatt új nyugtalanság lapul, állandóbb és mélyebb, mely mintha e rég ismert szavak megváltozott értelméből fakadna.

„Hogyan? — tűnődik — Istennek minden nemzedék, minden század számára van egy gondolata? De hova rejtette ezt a gondolatot? Talán a történelemben... a fejlődő élet anyagába... Hatvanhét év alatt egyszer sem találkoztam vele. Mindig csak örök isteni igazságokkal találkoztam, de ennek a nemzedéknek szánt isteni gondolattal soha... S ha van ilyen, ki ragadta magához, vagy ki fojtotta el? Csak nem jutott idegenek kezére?...“

A Leckében Pál beszél hozzá, a Tarzusi, valami szélességről és magasságról, mélységről és hosszúságról, hogy ő is beteljék Isten egész teljességével. De most be kell vallania, — sohasem értette ezeket a szavakat. Szédül tőlük, akárcsak utóbbi években a szószéken. Szavak, szavak, — szavakká koptatott valóság... Pál világotokat átfogó és megváltó hite... Kispap korában azt hitte, majd hozzáér. Mikor történt bát, hogy eltávolodott tőle? Mióta ilyen törpe? Azt még csak sejti, mi a magasság, de a szélességhez nem ért semmit. Annyi gyóntatás után hogyne tudná, mi az a mélység, de tudja-e vajjon, mi az a hosszúság?

„Kicsinyek lettünk, — gondolja, — nem értjük a világot, s a világ sem ért már minket. Bezárul velünk a kör, — magunkra maradunk. Dehát nem éppen gazdagságunk vette el az eszünket? Hozzászoktunk, hogy ne igazodjunk senkihez, mert túlságosan igazunk van a világgal szemben, hogysem tanuljunk tőle.“

Füle hányadszor hallja már a Gradualéból kicsendülni ezt a csendes, szelíden feddő hangot, mégis, csak most érti meg igazán: „Tanuljatok tőlem, mert szelíd vagyok és alázatosszívű!“ Nem, bizonyosan nem az egyszerű népnek, a szegénységtől és szenvedéstől megaláztatottnak szóltak először ezek a szavak, hanem a Hetvenkettőnek: velük osztotta meg első ízben a Mester isteni hatalmát és erejét, ők ittasodtak meg legelőbb igazsága bírástól. Itták az igazságot, — szívták a mérgét is: a szellem kevélysége és megmerevedése fenyegette őket.

Milyen emberi ő, az Igazság, az Egyetlen, a Szükséges, a Nélkülözhetetlen! Ézernyi esetlegesség közt hányódik, felcsillan a tömegben, aztán eltűnik a porban, rábízta magát az adódó helyzetre, hogy semmi se legyen benne felülről erőszakolt, idegen, hanem minden egészen emberi. A Végleges, a Megfellebezhetetlen ő, mégsem merev és lezárt, hanem hogy az ember érzékei számára kifényesedjék, mielőtt közli magát, hosszan elnézi a halászok, parasztok, szőlőművelők és háziasszonyok munkáját, a természetet, — tanul tőlük.

Es ő, hatvanhét év alatt magába tudott-e fogadni minden emberi értéket, minden igaz ügyet, bármily *mélyre* kellett is érte szállnia? Utána ment-e, akármilyen *hosszú* út, *széles szakadék* választotta el tőle? Igaz, mindig lázongónak tartották, de különnek is, s mindkettőt természete rovására írták. Nem volt súlya annak, amit mondott. S vajjon nem volt-e igazuk? Nem ő a hibás, hogy sosem tudta úgy képviselni gondolatait, hogy le ne torkolják? Egyedül maradt: elnyelte a falu unalma, a sáros utak, a gazdaság... S mégis, — mindezt most csak ürügynek érzi: valahol más baj is történt, a lendülete, a szíve körül...

Az Offeritorium csöndes vádjában telt el egész élete: „Vigasztalót kerestem magamnak, de nem találtam.“ Most kétszer is elolvassa, szeme megkönnyesedik; öreg ember könnyei már ezek, — minden kis széltől megerednek. Ismét a régi szorongás próbálgatja rajta hatalmát: arra a szüntelen, könnyörtelen ébrenlétre gondol, mely a halál után egyetlen, elfordíthatatlan szembenézés lesz azzal, aki egyszer, harmincöt évvel ezelőtt ezekkel az isteni szavakkal kérte szeretetét, de ő elfordította tekintetét. Egész szívét kérte tőle... Egy pesti lakás fürdőszobájában történt, borotválkozás közben. Ott találtak rá először ezek a szavak. Latinul mondta ki őket, mint annyi más szót, öntudatlan isméléseit a papi zsolozsmának. Ez azonban más volt: valaki a szemébe nézett, úgy mondta ki őket. Egy útról jött éppen... Már lesett rá... Egy kapu alól lépett eléje, megfogta szeliden kabátja hajtókáját, s a szemét kereste. Nem emlékszik már, válaszolt-e neki, talán mormolt valamit, s elfordította tekintetét. Az pedig nem tartóztatta fel, szeliden, szomorúan hátralepett, — útjára engedte. Ez fájtt akkor neki mégis a legjobban. Miért nem rázta meg, miért nem emlékeztette barátságukra, közös emlékeikre? Miért nem hányta szemére hűtlenségét, — miért nem birkózott vele, mint Jákobbal az angyal?

Azóta többször találkoztak: váratlanul kimondta szavait, — úgy látszik, titokban minden útjára elkíséri. Még mindig reménykedik...

Ott áll, ahol megtérése előtt.

Váratlan volt, — villámcsapás. A pap kitárta kezét a szószéken: „Üdvözlég, Kereszt, egyetlen reménység!“ Ő az a fiatalember, aki akkor megborzongott, mintha idegen erő érintette volna! Fény hasított át rajta, összefogta egész életét, — a beismerés fénye, útjai megváltatlanságáé. Minden útja lezárult csapdába került. De erős, nemes vadnak érezte magát, — nem adta magát olesón. Összeszedte minden rugalmasságát: elhitette magával, hogy a lezárt utak mögött nem áll senki, csak ő zavarodott érzelmek bozótjában. De hiába volt minden. Kifáradt, s ez a fáradtság nem sejtett, otthonos, édes nyugalommal töltötte el. Tudta már, hogy nem a véletlen áldozata: Valaki azért veszejtette el, hogy el ne vesszen. A sok közül egyetlen megváltás maradt, egyetlen út: a Kereszt reménye. Ha ő is keresztre feszíti testét kívánságaival és vágyakozásaival...

Régen alszik már a test, rég nem zavarja a lelket. S mégis csupa rendtelenség, amit hátrahagyott. Mindig több gondot okozott neki, mint örömet. Mihez kezdjen most fáradt lelke ezzel a hullával a hátán?

Eszébe jut egy ima, a kispapévek érlelték meg, de azóta szétmorzsolták benne az évtizedek: „Ó, Kereszt, te megmentettél és elvállaltál engem, ragadj magadhoz és fogadj el engem, hasonlatosságra alakíts engem, hogy meghaljak általad a világnak!” Ez fakad fel ismét lelkéből, míg feje mellére roskad; megindulással küzd. S mint egykor, megtérése napján, a szószerk alatt, mintha most ismét elsőnek szállna alá ezrek közül a Siloe tavába...

Szétbontja a kelyhet, — a felajánlás következik.

A természet sorra teszi le áldozati adományait az oltárra. A levegő tisztaságát és fényességét, a víz üde leheletét, a fából és kőből való dolgok megbízhatóságukat, a színek azt a finom mázt, mellyel a dolgokat bevonják, hogy megkülönböztethetők legyenek. A pap feléjük nyúl, — kiválasztja közülük a Rókarántó oldalán termett bort, ezt a kesernyés, mandulás zamatot, mely a szigligeti borokat más boroktól megkülönbözteti; két csepp vizet is választ a harangozó kútjából, csak kettőt, de benne van minden vágy: a pára sóhaja az ég felé, a felhők szomszárja a föld után... Az ostyát az egész természet gyúrta: a föld és a nap, az eső és a szél.

Reszket a keze, mikor fölemeli őket; ilyen öreg embernek már sok mindentől reszkethet a keze, füle pedig sok mindent hall, amire azt lehet mondani: igen is meg nem is. A teremtés éneke alján most különös, elmondhatatlan könyörgés kúszik felé, az, amit Pál szűrte ki egyszer a természet szavából. A sóvárgással elteit természet Istén fiainak megnyilvánulását várja. Hiszen a természet is hiábavalóságnak van alávetve, nem önként, hanem a miatt, aki alávetette, — az ember miatt...

A kápolna csupa titokzatos zúgás; tángolni kezd, szűk bordáit az ég fesztí, hogy ezt a megváltatlan sóvárgást magába fogadja. Mintha fölemelné a teremtés roppant sóhaja, s zúgatón, akár egy tengeri kagylót, hogy a mindenség panaszát belésűritse.

— Emelj magadhoz, szabadíts meg minket!

„Ó, ti szegények, — sóhajtja, — emberi hiábavalóságnak, bűnnek, önzésnek alávetettek, kérjétek csak, értetek misézéket!”

Ertelme kelyhébe emeli az öntudatlan világ jószágát és szépségét; aztán felajánlja, s visszavezeti céljához: „... Teljes az ég és föld dicsőségeddel...”

A madarak Sanctusra csöngetnek. Ebből a csöngetésből azonban senki sem mondaná meg, hol tart a mise, mert Glória óta szüntelen játszanak a csengővel: sorra adják egymásnak, megmegrázzák, akárcsak az elsőosztályos lurkók, ha először ministrálnak.

Aztán a pap mellére horgasztja fejét: megemlékezés van. Az öreg ajkak egymásra zárulnak, — most csak a gondolat jár körül. Olyan nehéz megemlékezni azokról, akik leginkább rászorulnak. Közös nevük: — bűnösök... De akikre ő gondol, azok kiskorúak, fejletlenek, mulasztók és önzők: nem jutottak el még Istén fiainak nagykörűségére, s a természetet is megfosztják Istén fiainak szabadságától. De használ-e nekik, ha most megemlékezik róluk? Hiszen maga sem volt külön náluk!

Az ajtón beröppen egy fecske, körbe villan, aztán gyorsan kiperdül, hogy szétvigye a hírt: — kezdődik az átváltozás.

Felhő fut a nap elé, hogy a fény ne csatázzon az árnyékokkal!

és a vízzel. A sziklák éle legömbölyödik. A fűszálakra tapadt apró csigák távolabb tartják magukat egymástól, nehogy véletlen összekoccananak. A méh is abbahagyja a szöszmötélést, — egy levélre teríti árnyékát és rátérdel.

Szinte emberi a csend, — már nem is emberi ez a béke.

A pap krákog, nehézkesen az oltárra könyököl, csak így tud az ostya fölé hajolni. Alsó ajka remeg az erőlködéstől, majdnem érinti az ostyát. Arcát elborítja a vér, talán valami belső szögyentől, talán csak a megfeszített tartástól. Szavak és suhogása hallik, — megannyi kalapácsütés.

Az öreg test meginog, térdre roskad egy roppant súly alatt. Térdje tompán koppan a deszkán, — a gödörbe zökkentett kereszt hangja. Aztán magasra emeli a Testet, az Egyetlen Összekötőt. Keze reszket, mintha zokogás rázná. Szavakat hall ismét, hallja-e, vagy csak emlékezik rájuk? „Atyám, bocsáss meg nekik...”, — aztán a folytatást: „...mert nem tudják, mit cselekszenek!”

A kivért Test fehérségére néz: alatta a keményített vászon szürkének látszik, — nagyon régen mosták ki. Egyszerre az Ő szemével néz most mindent: a foltos oltárterítőt, a csüggesztően kopott kelyhet, s az oltárt, melyet pókhálók kötnek a falhoz. Te-tején két kis szobor, ríktó kékre és pirosra festve, egy férfi és egy nő szobra, akik ruhájukon kívül hordják a szívüket. Izléstelen gyári árú. S a gyertyatartók faragásai: tömpe fejek, kifecamított tagok... A dadogó emberi szív egyetlen hódolata. Valóban isteni szánalomra méltók.

S itt van ő, fura, rossz szobor, homokkőnél is hitványabb anyagból. Fülét lekoptatta, orrát, állát kihegyezte a szél, szája szögletében mély csorgót vájt magának az eső. S a szíve, ez az ütött-kopott papi szív... Allhatna-e itt az oltárnál, ha az isteni szánalom meg nem túrná?

A mise áll. A pap tétova önvádba süllyed. Otthon az öreg sekrestyés már megrángatná hátulról a miseruhát, felszólna neki: „No, öspörös úr, csinyájon már valamit!” Most nem zavarja senki. Elgondolkozik azokról is, akik előtte távoztak a földről. Mi-lyen lehet számukra a „béke álma”? Oly bizonyos, hogy nyugodt az álmuk? Egy gyónással megmenekültek a kárhozattól, de tisztulásuk lehet-e rövidebb, mint azé a társadalomé, mely bennük a földön nem tudott megtisztulni, s most kell kiegésznie magából az ő bűneiket?...

„Nekünk is, bűnösöknek...” — rezdül fel hangos mellveréssel. Miért sajog annyira ez a felajduló alázat? Csak nem azért, mert töle sem telik több tulajdon lelke megmentésénél? „Kétezer év — ma holnap elcsattan fölöttünk, — hasít belé a gondolat, — s mi ne tudnánk mást is adni az egyetemes megváltásra váró társadalomnak, mint az egyéni üdvözülés gondját?”

Szentek egyessége?... ő, igen. De milyen erőten ez az egy-ség, ha nem az égben, hanem a földön élőkről van szó, — keresztényekről, akik szegények és gazdagok, birtokon kívüliek és birtokosok, gyengék és hatalmasok...

A kelyh fölött megtöri a Testet, egy kis darabját elegyíti a Vérral: „Az Úr békéje legyen veletek!” Ez a halk kenyértörés egy ősi, nagy kenyértörésre emlékezteti, melyben az első keresztények egyek voltak. Közös volt mindenük, s mindenki annyit

kapott, amennyire kinek-kinek szüksége volt. Mintha az eredeti ártatlanság állapota tért volna vissza, melyben az emberi természet még a nagyobb jóra, — a közös jóra hajlott...

Meghökken a fölfedezéstől: mi más ez, mint Agoston és Benedek álma, Domonkos, Ferenc és Ignác hatalmas kezdése, — de a társadalomban nem folytatódott. Csak egyszer, egy pillanatra: Savonarola Firenzében...

Aldozásig csend volt: a természet néma borulatban állt, míg Alkotója nála időzött. Most a fűvön ismét nyílik a fény, — a kápolna megvilágosodik. Ujra felbúg az orgona: a fénnel teli hangok áradása és apadása lassú, ünnepélyes ringásban tartja a Rókarántót.

De a fal egyszerre elsötétedik: — az ajtóban megállt valaki.

Mikor a pap kifordul, az idegen visszalép, csak vékony fekete sétatbotját hagyja a nyílásban, s alig magasabban egy sárga trópusi sisak szélét.

Aldás következik. A tövisszúró gébics tudta meg legelőbb; eddig az akác bokrait csipkázta körül, most felröppen, s tőle telhetően utánozza a Galambot: két ág között kiterjesztett szárnyal csattog. Így adja a kívülállók tudomására a Lélek közeledését. A szellő pedig mindenre rálehel, de alig érezhetően, lágyan és melegen, hogy a kövek is megérezzék benne az Ő leheletét. A jegenyék csúcsa megroskad egy kicsinnyé, — nehéz meghajolnia annak, aki csaknem mindenkire kénytelen lenézni. A fűvek sokan vannak, alacsonyok, s nagyon egyformák: ők földig hajolnak.

A pap kifordul, megáldja őket: „A mindenható Isten, az Atya és Fiú és Szentlélek áldása szálljon rátok és maradjon mindig rajtatok!”

A méh csak féltérdre ereszkedett, s máris kíváncsin siet arra a nagy virágra, melynek feje gombához hasonlít, s az imént érkezett. Megszagolja a sisak szélét, de elkergetik.

Az idegen pedig csak áll, topog, nem akar tovább menni. Megvárja, míg a pap leveti a miseruhát, eloltja a gyertyákat, s ráfordítja a kulcsot. Akkor odalép hozzá, derekát mereven meghajlítja, s orra magasságában feléje nyújtja a kezét.

— Bocsánat! Van szerencsém, főtisztelendő úr, Botondy vagyok.

Boldogan topog, — nagyon meg van elégedve a bemutatkozással.

Cingár kis figura tyúkmellel. Pipaszár lába fölött térdnadrág. De milyen nadrág! Egerrágta helyein foltok, melyeket ákom-bákom, ügyetlen öltésekkel varrtak fel. Egy kéz minden áldott nap kiteszi a Rókarántóra, mint valami öreg holmit, ritka példányát mult koroknak, hogy meg ne molyosodjék, s aztán visszadugja bútorokkal zsúfolt szobájába, csecsebecsei közé.

Földbirtokos volt. Most egy földbe nyomott kis házban él — özvegyen. Egy ütődött lány gondozza. Nem fizet neki, de végrendeletet készített: mindenét a lányra hagyja.

Abból él, amit elad. A szűk lyuk lassacskán tágas lesz, mert hol egy faragott szék, hol egy porcellánkészlet vándorol ki az ajtón. De mit kell hallgatnia miatta a lánytól! Szegény teremtés, mikor látja, hogyan zsugorodik öröksége, olyan rikácsolást csap, mint a tyúk, mely alól elszedik a tojásokat.

Néhány hete a környék rossz tréfát űz Botondy urral: felbízatták a lányt, vetesse el magát az öreggel. Azóta nincs ott-hon nyugta, — hacsak teheti, menekül hazulról.

— Mise volt, kérem, mise? — tolja ki orrán a hangokat. — Boldogult feleségemmel mi is szoktunk misére járni.

A pap ránéz: szegény, megtépázott, öreg veréb, — nem tudott megbírkózni a viharral. Haja még vizes, vékony nyakába kunkorodik; nehezen szárad a sisak alatt. Ügyefogyottan forgolódik a napon, hol a hátát, hol a mellét düllesztí neki.

— Valóságos orvosság ez a meleg — magyarázza. — De én még most is fázom. Majd úgy tíz felé...

Belülről fázik már.

A pap bólogat; nem ért semmit, de úgy tesz, mintha figyelne. Gondolatai másutt járnak: „Hát ez volna az Ó Szívének gondolata e század számára?...” Pillái közé csípi a tájat, változás után kutat rajta. De minden olyan, mint félórával ezelőtt. Csak az Aranykagyló oldala dőlt be a fénytől, s a Balaton színét emelte magához nagyon lágyan az ég, — apródonkint kizöldül.

Botondy is ezt nézi, de titkon rálopja tekintetét a papra: nem érti szótlanságát. Lent az út köré szaladt házak kerítéssel védekeznek egymás ellen, — elaprózzák egy kis helyen az egyetlen hatalmas lélekzettel teremtetett tájat.

— Nézze csak — szólal meg a pap; szeme átfogja az egész partot. — Micsoda egység!

— Páratlan *genius loci* — hadarja a kis öreg. — Nem csoda, ha a rómaiak szerettek itt élni. A festők azt mondják, hogy tiszta mediterrán; délfraancia táj, de lágyabb színekkel.

A pap erősen szédül. Hiába borítja el a fény, a nap nem oszlatja előtte a páráit, hanem növeli. Fejét csaknem szétveti valami, — egy megvalósíthatatlan gondolat: jóvátenni hatvanhét év mulasztását. De mit tegyen?

Újját erőtlenül fölemeli, mondana valamit, de aztán maga mellé ejti. Kétségbeesett, lemondó pillantást vet a volt föld-birtokosra. Mit várjon tőle? — sohasem érti meg. Dehát senki sem jár erre, hogy elmondja neki? Senki, — sehol senki.

Hangja torkából bugyborékol, akár a részegeké, mintha már csak erővel küdené fel magát az öntudatig:

— Igen — mondja maga elé, — az ember legnagyobb bűne a természet és a társadalom... hogy is no... — feldarabolása. A bűnbeesés következménye... Küzdeni kell hát ellene — nem a természet, hanem a kegyelem jogán... Kötelez rá a kegyelem! Miért ne törekedjünk ebben is a büntelenség állapota felé?...

Megáll, mély lélekzetet vesz, szemöldöke fennakad; látszik, hogy elhagyták a gondolatok. Szeme, mint a parázs, melyre lassan hamu telepszik. De aztán diadalmasan felcsattan:

— De majd megint szép lesz!... Ugye, milyen szép lesz! Mikor az emberek befogadják a kegyelmet... És a természet is megszabadul az ember önzésétől... Jöjjetek, egyesítsétek! A társadalmat is... Halljátok, hogy nyög és sóhajtozik a világ a megváltás után, halljátok? Ugye, halljátok, nemes szívek...

— Sóhajtozik a világ... Nemes szívek... — ismétli értetlenül Botondy; zárt szája mögött furcsa, vinnyogó nevetés. — Na, én megyek, mennem kell, Isten áldja!

Kezet sem nyújt, csak újja bők sisakja széle felé. Vékony lábán támolyogva elmegy, maga sem érti, miért: valami sietésre ösztönzi.

A pap már csak egy hajlott hátnak kiáltja:

— A világosság... Vigyázzatok!... Sötétséggé ne váljon bennetek! Isten fiainak szabadsága... Adjátok meg — a világnak!

Senki sem hallja. A trópusi sisak gombja is eltűnt a szőlő között.

Egy roppant nagy szőszéken érzi magát, alatta összefolynak az arcok. Előveszi zsebkendőjét, hogy kitörölje szeméből a homályt. Le kell mennie, nem neki való már. Talán majd mások, fiatalabbak...

Lassan megindul lefelé az ösvényen. A nap már átjött a Badacsony oldalára: a közsákok alatt fölfehérlenek a házak. — megannyi gyermekarc az orgona sípjai alatt. Már nem tudja felismerni őket. Az orgonán az utolsó, széles hangzatok zúgnak. Egy kis vonat füstje gyöngysort fűz a hegy nyakába. A móló előtt felhangzik a délelőtti hajó túlkölése: hívja az utasokat. „Már nem lehet messze...” — gondolja, de hogy mi, az kisiklik emlékezetéből, mert a nap meginog az égen, s a háta mögé bukik.

Szőlőmunkások találtak rá. Bevitték a présházba, s letakarták egy kabáttal.

A közeli házakból eljött néhány asszony, megnézte a mozdulatlan testet, a kabát alól kilátszó otromba cipőket, elmondott egy üdvözlégyet, aztán dolga után nézett. De mielőtt kilépett, mindegyik elővette zsebkendőjét, megdörzsölte a szemét, hogy könny nélkül is vörös legyen.

Tizenegykor csak az orvos van a halottnál. Az imént érkezett; mellette a lány, akit a faluba szalasztottak érte. Kisvártatva más is megjelenik: egy egérfarcú kis öreg, fején trópusi kalap. Tétován megáll az ajtóban, s amint a halottat meglátja, kalapjához nyúl, leveszi. Aztán az orvoshoz lép, derekát mereven meghajtja, s bemutatkozik. Kérdezni akar valamit, de botja a halott cipőjébe akad. Erre megszeppen, a letakart valami felé fordul, s hosszú ideig áll szóltanul, csak pillája ver ijedten.

Végre megkérdi:

— Mikor történt?

— Két-három órája — mondja az orvos. — Valami nagyon felizgathatta.

A Savonarolaképre néz, mintha az válaszolni tudna.

A parafasisak alatt gyenge világosság támad:

— Nyolc és kilenc között? Akkor én beszéltem vele utoljára. Igen, láttam, hogy nem jó vége lesz. Felizgatta magát valami... valami csekélységen, igen, emlékszem már: egy ostobaságon, egy semmiségen...

ESZMÉK ÉS TÉNYEK Irja Mihelics Vid

Napjaink egyik legismertebb katolikus hittudósa, *Jean Daniélou*, a párisi katolikus egyetem tanára, legutóbb megint úttörő jellegű tanulmánnyal lépett az *Études* olvasói elé. Azokat az újabb irányokat és törekvéseket vizsgálja, amelyek az utolsó negyven esztendő protestáns teológiájában bontakoztak ki.

Az a szellemi forrongás, amely megváltoztatta a XIX. századra jellegzetes protestáns teológiai szemléletet, még az első világháború idejében kezdődött meg. Ennek a régebbi szemléletnek uralkodó vonása volt, hogy a belső élményt tekintette az egyedül lényeges valóságnak. „A hittételek — írta *Goguel*, a liberális protestantizmus egyik képviselője — csak annyiban érvényesek, amennyiben életre keltek azokat a vallási tapasztalásokat, amelyek e tételek felállítására vezettek.” Ezek a vallási tapasztalások viszont keresztény színezetükben sem tűntek fel többnek, mint az egyetemes vallásos érzés egyik megnyilatkozásának. Így azután nem is maradt helye ebben a szemléletben sem a dogmának, sem a kivilatkoztatásnak. Egyetlen egyház van: az a láthatatlan egyház, amelynek tagjai mindazok, akik rendelkeznek ezekkel a vallási tapasztalásokkal. E tekintetben közömbös, hogy milyenek a dogmák, amelyek e tapasztalások számára címkéül szolgálnak, vagy melyek a kezek, amelyek között az ember e tapasztalásokat szerzi.

Krisztust ez a szemlélet erkölcsi és társadalmi eszménnyé csökkentette. Egyesek, mint *Harnack*, az evangéliumi erkölcsi hirdetőjét látták benne, a

mestert, aki egymás szeretetére tanította az embereket. Mások, mint a minap Nobel-díjjal ékesített *Albert Schweitzer*, úgy vélték, hogy Krisztus tanításának egész dogmatikus tartalma a világ közeli elmúlásának hitén sarkallott, minthogy pedig Krisztusnak e hitében csalódnia kellett, örök értéként csak az élete példája maradt meg nekünk. Ilyen körülmények között keresztény hívőnek azt az embert nevezhetjük, aki őszintén törekszik arra, hogy az evangélium szellemében alakítsa egyéniségét és társadalmi életét. Ebből a szemlélethől nőtt ki a „szociális protestantizmus”, amelynek *Wilfred Monod* az egyik legkiemelkedőbb képviselője. Ebben az irányzatban, amely ma is jellemzi az amerikai protestantizmust, kétségtelen gyakorlati hatásosság a tanbeli közömbösséggel párosul.

Nem mondhatjuk, hogy ez a múlt században kialakult szemlélet teljesen elavult volna — írja *Daniélou*. Ma is megtaláljuk a protestánsok átlagos zöménél; mi több, vannak e szemléletnek vonásai, amelyek csak mélyültek az idők folvamán. Bizonyos körökben azonban olyan megmozdulásoknak vagyunk a tanúi, amelyek — ha még nem is számíthatjuk ki a hatásukat — alkalmasint új és feltehetően fontos szakaszt iktattak be a protestantizmus történetébe. Megindítóink *Karl Barth*, a már régóta világhírré emelkedett svájci teológus. Nézetait már a saját táborában is erősen vitatják, azt azonban senki sem vonja kétségbe, hogy az ébresztőnek szerepe az övé.

Barthot csak akkor érthetjük

meg igazán, — mutat rá Daniélou —, ha abból a tapasztalásából indulunk ki, amelyre egész művet építette. Ez pedig az az ellentmondásos helyzet, amelybe azáltal jutott, hogy lelkeszi hivatást vállalt. Emiatt ugyanis neki, az embernek, Istenről kell beszélnie, holott meggyőződése szerint Istenről csak maga az Isten szólhat. Isten ugyanis annyira világfölötti, az emberi értelmet oly mérhetetlenül túlhaladja, hogy alapvető felismerésüi csak Isten és az ember összemérhetetlensége, gyökeres aránytalansága adódhatik. Ennek a kikezdhetetlen és megközelíthetetlen isteni világfööltségnek nevében vette bírálat alá Barth „mindazt, amit a kortársak Isten helyébe próbáltak állítani”: emberi ész, haladást, történetet. Isten tagadhatatlan nagyságának érzése jutott kifejezésre ebben a szellemi harcban, amit visszahatásnak is felfoghatunk a földiekbe merült protestantizmussal szemben — állapítja meg Daniélou. Szerinte azonban Barth túl messze ment elméletében s ha utóbb már nagyobb szerepet is juttatott a Megtestesülésnek, álláspontja az egyház tekintetében mit sen változott. Gondolkodása ma is merőben elmenté a katolikusoknak.

Könyveivel és egyéniségével Barth mindenestre hatalmas befolyást gyakorolt. Megszámálhatatlan tanítvány szegődött nyomába, köztük egy *Niebuhr* az Egyesült Államokban, egy *Kraemer* Hollandiában. A francia protestantizmus fiatalsága a maga egészében Barthot követi, akit az ottani református egyház jelenlegi elnöke, *Maury* lelkes ismertető meg honfiktársaival. De ha Barth is a legjellegzetesebb képviselője a

visszahatásnak, nem ő az egyedüli. Ott vannak az első óra munkatársai: *Gogarten* és *Thurneysen*. Ki kell emelnünk Barth zürichi vetélytársát, Emil *Brunner*-t, akinek munkái: „A közvetítő” és „Az ember az ellentmondások között”, angolszász körökben találtak oly nagy visszhangra. Brunner is azt vallja, hogy „Isten igéje” az igazság egyetlen forrása, de ő kevésbé radikális, mint Barth, mert bizonyos értéket az emberi értelemnek is tulajdonít. Anders *Nygren* lundi püspök, aki jelenleg a lutheránus világszövetség elnöke és akinek leghíresebb könyve az „Eros és Agapé”, nem vett át semmit Barhtól, de abban egyezik vele, hogy szintén a kereszténység világfööltségét követeli, igaz, hogy egymegújódott lutheranizmus ~~ve~~nalában.

Még a Barthénál is radikálisabb állásponttal találkozunk Rudolf *Bultmann*nál, aki körül ma heves viták folynak Németországban. Vannak, akik úgy nyilatkoztak róla, hogy tanítása „esemény az egyházban”. Ez a teológus Martin *Dibelius* és *Cullmann* mellett egyik fő képviselője a „formatörténeti iskola” szentírásmagyarázati irányának — híres kommentárt írt Szent Jánoshoz —, ugyanakkor azonban hatása alá került *Heidegger* egzisztencialista bölcselétének is. Amif hirdet, egy radikális keresztény egzisztencializmus. Az ember kereszténysége szerinte azon a „döntésen” vagy „elhatározáson” múlik, amellyel adott pillanatban Krisztus mellett vagy ellen foglalt állást. Tárgyi tartalmától azonban teljesen megfosztja Bultmann a kereszténységet. Egyáltalán nem tudjuk — úgymond —, feltámadt-e Krisztus vagy sem, ez

azonban nem is fontos: ami számít, egyedül a Krisztusban való hit. Ugyanígy a végső dolgok: ítélet és feltámadás is szerinte tiszta elképzelések. Ki kell bontani a kereszténységet a mitológiából — ime a sokat emlegetett „Entmythologisierung“ — és vissza kell vezetni a tisztán alanyi döntésre a megismerhetetlen Krisztus irányában.

Mindezek a teológusok tehát, akikkel eddig foglalkoztunk, nemcsak a modern bálványok ellen lázadtak fel, hanem — s ez igen fontos — azon is fáradoznak, hogy mint elavult béklyókat, lerázzák a protesztantizmusról a hagyományos tan megköteleseit. Sokban tehát csak tárgyják a szakadékok protestantizmus és katolicizmus között. Itt jegyzi meg azonban Daniélou: ha Barth teológiája alapvetően katolikus-ellenes is, ez már nem a régi katolikus-ellenesség a maga szociológiai érdességeivel. Képromboló hevében azonban szinte semmit sem hagy meg azokból a lényeges valóságokból, amilyen az egyház, a szentségek, a hagyomány. Óriási munkája mindenekelőtt negatív, a méginkább az Bultmanné. Így állt elő a protestantizmus számára a feladat, hogy újból rátaláljon a fel nem ismert valóságokra azon a területen, amelyet ezek a teológusok még a valóságok törmelékeitől is tisztára söpörtek. Ennek felismerését figyelhetjük meg újabban a protestáns teológusok bizonyos részénél.

Az első kérdések egyike a Szentírásé, ami nyilvánvalóan életfontosságú a protestantizmusra. Bultmann itt mértéktelelenül elfogadja a protestáns bibliakritika romboló eredményeit, ugyanakkor azonban két-

ségbe esik a teljes „fideizmus“ láttára, amelybe ezek az eredmények belekényszerítik a teológust: minthogy szerintük semmi sem állapítható meg biztosan, nem marad más, mint a tiszta hit-cselekedet. Ezzel a radikálizmussal szemben *S'aufer* az Újszövetség teológiájáról írt könyvében, *Cullmann* számos értekezésében, a tübingeni teológusok tavalyelőtti összejövete-lükön védelmére keltek mind az egészséges kritika jogainak, mind pedig az üdvtörténeti események tárgyi értékének. Az egyházak ökumén tanácsának egyik határozata, amelyet *Nygren*, *Eichrodt* és *Staecklin* is aláírtak, hasonlóképen kiegyensúlyozott állásfoglalásra törekszik: a Biblia az a hely, ahonnan Isten ígéje felénk hangzik; a keresztény egzisztencia kiinduló pontja a megváltottak közössége; Jézus Krisztus a központja és célja az egész Bibliának; a két Szövetség egysége Isten megváltó tevékenységének folytonosságában valósul meg; a Szentírás magyarázatát a szövegek történeti és kritikai vizsgálatával kell kezdeni.

Észrevehetjük a kapcsolatot, amely itt a Szentírás és a közösség között létesült — hívje fel rá a figyelmet Daniélou. Ez a felfogás szembeszáll az egyéni értelmezéssel és helyreállítja az egyház szerepét a Szentírás magyarázásában. Jellemző a hangsúly is, amellyel az Ő és az Újszövetség összefüggését kiemelik. Ezzel ismét előkerült az alak vagy típus fogalma, amelyben egymásra találunk az üdvtörténet különböző mozzanatait. Ezt a tant, amely oly kedves volt az egyházatyáknak, erőteljesen képviseli Joachim *Jorrmias* és főleg *Rad*, a mai Németország két legnagyobb pro-

testáns egzegétája. Magáévá teszi az upsalai iskola is, amely *Fridrichsen* köré csoportosult s amelynek legismertebb tagjai *Riesenfeld*, *Reicke*, *Carl-Martin Edsman* és *Harald Sahlin*.

Ha a Barth-féle irányzat szélsőségbe esett a Szentírást illetően, ugyanezt cselekedte az egyház tekintetében is. Barth teljesen elveti az egyház intézményes oldalát és csupán események egymásutániságát látja benne. Egy ilyen álláspontnak mindenekelőtt azoknál a protestáns egyházaknál kellett ellenzésbe ütköznie, amelyek megőrizték a hierarchiát. Az anglikán egyház mellett ilyenek a skandináv lutheránus egyházak. S valóban, ezekben az egyházakban, kiváltképpen a svéd egyházban született újjá és erősödött meg az egyháznak az a teológiája, amely Luthernál is hátrább menve a patrisztikus és a középkori keresztény hagyományhoz igyekszik visszatérni. Az egyházi hagyománynak ezt az átértékelését és értékelését, amely miatt ez a megújulási kísérlet sokban emlékeztet *Puscy*, *Newman* és *Froude* Oxford-mozgalmahoz, már *Nathan Söderblom*, a híres upsalai püspök, az ökmén mozgalom kezdeményezője tanúsította. Ma pedig egész sereg püspök halad e csapáson, akik egyben teológusok is. Így a már ismételten említett *Nagren* lundai püspök, azután *Avlen* strämonási püspök, aki „Christus Victor” címmel egész könyvet írt a megváltás patrisztikus teológiájáról: *Brillioth* upsalai püspök, aki figyelemreméltó tanulmányt tett közzé az Eucharisztia különböző oldalairól. Közük tartozik *Berggrav* oslói püspök, aki megtisztelő helyet vívott ki magának az ökmén mozgalomban. *Stechlin* német

püspök hasonló irányt képvisel. Ez az egész csoport a leghatározottabban elítéli a Barth-szemléletet és amellett van, hogy a protestantizmus térjen vissza a régi egyházi hagyományhoz.

Az egyház-tannak ezt a megújódását liturgikus és szentségi újjászületés is kíséri a svéd egyházban. Támaszra talált a kezdeményezés a Szentírásnak abban a kultikus magyarázatában, amelyet *Mowinkel* és *Gunkel* norvég teológusok adtak és amelyet a svéd *Engnell* és *Widengren* tovább mélyítettek. Ami a szentségeket illeti, Daniélou főleg *Lundbergnek* és *Edsman*nak a keresztségről írt könyveit emeli ki. A svéd egyházban kifejezett liturgikus mozgalom is indult, amelynek *Rosendal* oshvi lelkész a legfőbb irányítója.

A svéd protestantizmus azonban nem az egyetlenség, ahol ilyen törekvések nyilvánkoznak meg. Németországban *Asmussen* kehli lelkész olyan felfogást vall az Úrvacsoráról, amely egészen közel áll a katolikus tanításhoz. Hasonlót ahhoz, amit 25 hollandiai lutheránus lelkész közös nyilatkozata tartalmaz: „Ami az Úrvacsora szentségét illeti, mi vallunk, hogy a mi Urunk, Jézus Krisztus valósággal és igazán jelen van abban és hogy a kenyér és a bor színei alatt saját testét és saját vérért adja nekünk. Hisszük, hogy ez a szentség azt az áldozatot jeleníti meg időről-időre, amelyet egyszersmindenkorra vállalt magára bűneinkért Krisztus a kereszten.” A keresztségen és az Euchariszián túl azonban más szentségeket is újból felfedeznek. Osztrák lutheránusok például nagyban vitatkoznak a bűnbánat szentségének természete felől.

Az egyház intézmény-jellegének — Barth tagadásával szemben — Svájcban is hatásos szószólója támadt J. L. Leuba személyében, aki „Intézmény és Esemény” címmel könyvet is írt a kérdésről. Leuba azon van, hogy összeegyeztesse a Barth-féle tételt a katolikus tétellel. Végső következtetése az, hogy az egyháznak egyidejűen két oldala van: intézmény is, amely a hagyományban gyökerezik, ugyanakkor azonban Isten folytonos teremtése is. Megállapíthatjuk azonban — írja Daniélou —, hogy az egyház-tanban továbbra is kirívóak az ellentétek. Ez tünt ki tavaly előtt Lundban is, a „Faith and Order” ökumen mozgalom tagjainak értekezletén.

Franciaországban is előtérbe került a kérdés, annak ellenére, hogy itt a kálvinista hagyomány nem ismeri azt az egyházi hierarchiát, amelyet egyes lutheránus egyházak megőriztek. Max Thurian lelkész Taizében, Cluny közelében, egy protestáns szerzetesi közösséget alapított, amelynek élete a kultusz körül forog. Taizé a tűzhelye lett egy liturgikus megújódási mozgalomnak. „Az Ég öröme a földön” c. könyvében Thurian újból felfedezi a katolikus liturgia külsőségeit és szellemét. Sausure lelkész, aki tagja a csoportnak, értekezést adott ki „Isteni törvények és liturgia” címmel, s ebben a reformáció szellemében igyekszik megvetni egy új liturgia alapjait.

Az utolsó terület, ahol a Barth-féle megpróbáltatás nyomán folvik az újítás, a végső dolgok tana. Barthnál és még inkább Bultmannnál az eszchatológia nagy jelentést, mint az áthidalhatatlan szakadék bizonyossága Isten világa és az em-

beré között, mint az időben való szembeállítás az embernek és a világföltéttségnek. A végső dolgoknak ez a felfogása — jegyzi meg Daniélou — nincs nagyság nélkül, de megfosztja realitásától azt a tárgyi üdvörténetet, amely az Ószövetségben indult meg, Jézus Krisztusban teljesedett be, az egyházban folytatódik és a feltámadással, az ítélettel és a jövő Jeruzsálem eljövetelel a paruziában nyer befejezést. Az eszchatológia náluk egy Heidegger szellemében felfogott egzisztenciális helyzetét zsugorodik.

A visszahatást Barth ellen főleg Cullmann híres könyve, a „Krisztus és az idő” fejezte ki. Cullmann, akinek könyvét Daniélou a mai protestantizmus legfontosabb termékének mondja, kimutatja, hogy Krisztussal a történet sorsdöntő eseménye teljesült, és hogy semmi sem lehet már számunkra olyan fontos, mint ami általa már birtokunkba jutott. Ez a keresztyén paradoxon bármiféle evolúcionizmussal szemben, hogy t. i. ami lényeges volt, már régen bekövetkezett. Egyébként természetesen várjuk a végső eseményeket, amelyek be fogják fejezni a Krisztus által bevezetett művet. Cullmann mellett Kümmel is bírálta „Igét és Teljesedést” c. könyvében a Barth-féle iskola túlzásait.

Hátra van még a közbenső idő kérdése, az egyház idejéé. Cullmann elismeri, hogy az egyház magában bírja a Szentlélek bizonyos működését. Ezzel már túl is haladta akár Bultmann, akár Barth elméletét. Az a szándéka azonban, hogy ki-domborítsa a krisztusi történés kiváltságos jellegét, arra készíti, hogy a minimumra csökkentse Isten csatlakozhatatlan

ténykedését az egyházban, és hogy szembe állítson egymással apostoli hagyományt és egyházi hagyományt. Ezt fejtí ki mind a Szent Péterről írott könyvében, mind az „Írás és hagyomány” c. tanulmányában, amelyek a múlt évben láttak napvilágot.

Ebből a rövid áttekintésből is meggyőződhattunk arról, hogy valóban új vonások rajzolódnak ki az európai protestantizmus arcán. Az a visszahatás, amely Barthnál még úgy mutatkozott, mint a vallási liberalizmus századait kikapcsoló visszatérés az első reformátusok eszmevilágához, ma már még hátrább megy vissza, egészen a kezdeti közösséghez és az apostolok egyházához. A Szentírás figyelmesebb és teológikusabb vizsgálata oda vezetett, hogy újból felfedezték az egyházat eredeti mivoltában, sőt abban a látható valóságában is, hogy a szentségek útján Krisztus műve folytatódik benne. Kétségtelen — mondja Daniélou —, hogy mindez közelebb hozza ezeknek a protestáns teológusoknak nézeteit azokhoz a nézetekhez, amelyeket a katolicizmus hagyományosan hirdetett.

Mindenesetre azonban több észrevételt is kell tennünk — fejtí ki Daniélou. Az első az, hogy még azoknál is, akik a legközelebb állóknak látszanak hozzánk, lényeges eltérések vannak, amelyekben továbbra is a protestantizmus elve nyilatkozik meg. Miként Barth is aki ebben a tekintetben szembetűnően protestáns, ezek a teológusok is fölnek arról, hogy bármiféle együttműködést tulajdonítsanak az embernek, nehogy ezzel valamit is elcsúszasson Isten és Krisztus egyedüli és kizárólagos ok-vál-tából. Ezzel az aggállal talál-

kozunk minden területen. Így az egyház csalatkozhatatlanságának igényét Cullmann olybá veszi, mintha meg akarná változtatni az apostoli idők egyedüliségének jellegét. Szűz Mária és a szentek közbenjárását úgy tekinti Barth, mint támaszt a megtestesült Ige egyedüli közvetítése ellen. Ezek a példák is mutatják: azt gondolják ezek a protestáns teológusok, hogy mindazt, amit az embernek adnának, Istentől kellene elvenniük, holott éppen ellenkezően, Isten nagylelkűségének és adakozó készségének sajátja, hogy nemcsak azt akarja, hogy az ember megigazuljon, hanem hogy az ember maga is cselekvően résztvegyen a megigazulásban. Az egyház csalatkozhatatlansága sem von el semmit Isten egyedüli csalatkozhatatlanságából, mert hiszen éppen Isten ajándéka. Nem terem ez más tekintélyt, mint a Jézus Krisztusét: a tekintély csakis az Övé s Ő közli azt az egyházzal, amelyet jegyesének választott. És éppen mert hisszük, hogy az egyház tekintélye isteni, ezért nem fozadhatjuk el mi, katolikusok, hogy több egyház is lehetséges.

Másik észrevétele Daniélounak, hogy még ha sikert aratnak is a protestáns teológusok megújító törekvései, akkor is kérdéses, vajjon tartós lehet-e az egy olyan vallási közösségben, amely nélkülözi a csalatkozhatatlan tanító hivatalt. A teológiában is érvényesül bizonyos dialektika, aminek szükségsszerű következménye, hogy amíg ma a hit egyik oldalára helyezik a hangsúlyt, holnap már az ellentétes oldal kerekedik fölül. Ez az oka annak is, hogy az individualizmus túlhajtása a közösségi gondolatot ál-

lította most előtérbe. Nem kétséges, hogy ez a teológiai dialektika megvan a katolicizmusban is, itt azonban, ami a lényeges valóságokat illeti, mindig csak egy változhatatlan hagyomány keretein belül mozoghat. Ezzel szemben a protestantizmus állandó veszedelme, hogy ott még a hit elsődleges adottságait is bármikor vitába vonhatják.

Ebből a szempontból Barth esete különösen tanulságos. Amikor a lényeges dogmákra, a Szentháromságra vagy a Megtestesülésre helyezte a hangsúlyt, ugyanakkor teljesen szétoldó és romboló nézeteket vallott az egyház és a végső dolgok felől. És ha az utóbbiak tekintetében magára is vonta sok protestáns teológus helytelenítését, a tény az, hogy ezt a helytelenítést nem mondotta ki semmiféle hivatalos egyházi hatóság. Bultmann nézetei miatt is sok kortársa méltatlankodott, de egyáltalán nem látni, hogy mi alapon tilthatnák meg azok tanítását. Egyébként is hasztalan tartott halotti beszédet Barth a vallási liberalizmus fölött, a feláradás jelenségei már itt is mutatkoznak.

Meg kellett tennie ezeket a megjegyzéseket — fejezi be tanulmányát Daniélou —, nem azért, hogy csökkentse a vázolt szellemi áramlatok fontosságát, amelyet ő igen nagyra becsül, hanem hogy várható hatásukat a valóságnak megfelelően ítélhessük meg. A problémák ugyanis, amelyeket felvetettek, végeredményben az egyház problémájában csúszosodnak. Innen a megmozdulásoknak az a drámai vonása, hogy ámbátor nem győzedelmeskedhetnek egy szentségtörő tekintély nélkül, szószólóik még sem hajlandók el-

ismerni egy ilyen tekintélyt. Az egyház problémája mindenestre sarkalatos kérdésként merül fel a mai protestantizmus előtt; az ökumén összejövetelek egyébbel sem foglalkoznak. Mit sem kívánhatunk inkább, mint hogy megtalálják rá az igazi választ.

*

Svédországban orvosi jelentéseket hoztak nyilvánosságra, amelyek világszerte nagyobb feltűnést keltettek, mint az amerikai „szexuálrporter“, *Kinsey* professzor írásai. Ezek a jelentések ugyanis tudományosan megvizsgált anyagra támaszkodnak, olyan anyagra, amilyen ma egyedül Svédországban található. A terhesség törvényes megszakításának ke-
reken 35.000 esetéről van szó, amelyekre 1946 óta került sor. Akkor lépett életbe a svédeké a törvény, amely a magzat elvételét nemcsak akkor engedélyezte, ha a terhesség veszélyezteti az anya életét, hanem módot ad rá „eugénikus, humanitárius és szociális okokból“ is. Mint tudjuk, más nyugati államokban is érvényesülnek hasonló törekvések, legmesszebbre azonban kétségkívül a svéd törvényhozás jutott. Nyugodtan mondhatjuk, itt ma már egyedül az anya elhatározásán múlik, hogy megszüli-e vagy elvételi a gyermekét. Annál figyelemreméltóbb és tanulságosabb tehát a Svédországban kialakult helyzet, amelyet *Gunnar D. Kumlien* ismertet a *Wort und Wahrheit* házában.

A törvény kifejezett célja az volt, hogy alejét vegye azoknak a szakszerűtlenül végzett elhajtásoknak, amelyek súlyos megbotránkozásokkal, nem ritkán halállal jártak az anyára. A jelentések viszont arra utalnak, hogy az első hat év tapasztalata sze-

rint az illegális beavatkozások száma nagyjában ugyanaz maradt, mint régebben. Sok nő ugyanis, főleg a vidéken, inkább választja ezt az utat, semhogy magára vegye a törvényes eljárás bürokratikus formaságait. Belejátszik ebbe az a körülmény is, hogy a törvényes elvétel lehetősége miatt erősen csökkentek az illegális beavatkozás költségei s ugyanakkor a „verseny” folytán a módszerei is kevésbé kezdetlegesek lettek. A legális esetek zöme így csupán nem várt többletet jelent a multhoz képest. A törvény tehát tökéletesen elhibázta a célját — jelentik ki mind nagyobb számban a nyugtalankodó orvosok, akik közül annakidején nem kevesen még pártolták az új intézkedést.

A jelentésekből kitűnik, hogy a törvényes beavatkozásoknál a legsűrűbben szereplő ok az anya „testi gyöngesége” vagy „előrelátható testi gyöngesége”. Ez a gyöngeség természetesen majdnem mindent jelenthet, főleg ha „előrelátható”, s azok, akik ma riadtan vizsgálják a következményeket, méltán idézik magukból a hivatalos iratokból ennek a fogalomnak egyre lazább értelmezését. Egy diáklánynál például valójában azt az érvelést fogadták el, hogy nem tudná idejében letenni a vizsgáját, egy férjes asszonynál pedig azt, hogy le kellene mondania külföldi útjáról.

A törvénynek talán az a legnagyobb következménye, hogy máris észrevehetően megfogyatkozott a felelősségérzet a gyermekekkel szemben. Ezt állapította meg nemrégiben egy orvosnő is az egyik svéd orvosi lapban, de ez világlik ki egészen kirívó módon azokból a heves vitákból is, amelyek Svédország egyik legismertebb és

legtekintélyesebb sebésze, Per Wetterdal professzor körül keletkeztek.

Wetterdalt, aki a stockholmi egyetem nőgyógyászati klinikáját vezeti, gondolkodóba ejtette, hogy amióta az engedélyeket és beutalásokat egy külön ebből a célból felállított hatósági szerv, a „Szexuális tanácsadás irodája” állította ki, feltűnő mértékben szaporodtak klinikáján a művi beavatkozások. Beszélgetni kezdett az odaküldött anyákkal, akik csaknem mind férjes és már gyermekes asszonyok voltak. Megkérdezte tőlük, hogy miért kívánták a beavatkozást, mire azok többnyire azzal álltak elő, hogy máris túl kicsi a lakásuk, vagy túl sok a munkájuk. A professzor ilyenkor közvetlen formában, teljes nyugodtsággal, de nagyon komolyan fordult hozzájuk: „Miért nem öli meg valamelyiket a már meglévő gyermekei közül? Végül is egyre megy...”

A visszahatás mindannyiszor meglepő volt erre a kérdésre. A nők teljesen összeroskadtak, vagy hisztérikus zokogásban törtek ki. Mintha sajgó sebet érintett volna náluk egy kíméletlen kéz. Később a nyilvános viták során a professzor megjegyezte, hogy még azok a páciensei sem viselkedtek ilyen szármalasan, akik előtt feltárta, hogy súlyos szervi műtőnek kell alávetniök magukat. „Olyan jelenséggel álltam szemben — fűzte hozzá a professzor —, amilyenlennel másutt még sohasem találkoztam, amely valahogy az életközelséget lehelte és mindenképen tiszteltet parancsolt.”

Voltak esetek, amikor az anya a megrázó beszélgetés után jobb belátásra jutott. Voltak azonban olyan nők is, akik nem tudták, mitévők legyenek, és

visszarohantak a tanácsadó irodába. A központi iroda egyik nő-alkalmazottja vitte azután nyilvánosság elé a dolgot. Sajtóközleményben elmaradott gondolkodással és embertelen durvasággal vádolta meg Wetterdal professzort, mondván, hogy kegyetlenül megkínozza azokat a szegény anyákat, akiket cseppet sem könnyű elhatározásuk amúgyis kizökkentett lelki egyensúlyukból. Nyilatkozatokat is csatolt leveléhez, amelyek a professzor ellen hangolták a közvéleményt. Egyre több újságban bélyegezték „embertelen embernek” Wetterdalt, míg végül is egy népszerű hetilapnak — ahogy Kumlien kifejti magát: — „brutálisan realiztikus” cikke gyökeresen megváltoztatta a helyzetet.

Miért vannak annyira magukon kívül a nők? — kérdezte a lap. Talán mert meg kellett hallaniok a saját lelkiismeretük szavát? Vegyük tudomásul az egész országban, hogy nem lehet különbséget tenni gyermekgyilkosság és művi elvétel között. S a lap mindjárt részleteket közölt arról, hogy miként megy végbe ez a műtét a „jó vezetett” és „tökéletesen higiénikus” svéd klinikákon. Részleteket, amelyek borzalommal töltötték el az olvasókat. A törvény értelmében beavatkozásnak a terhesség ötödik hónapjának végéig van helye, kivételesen azonban a hatodik hónap végéig is fogantatósítható. A valóság viszont az, hogy a megszakításoknak több, mint 75 %-át a negyedik és a hatodik (!) hónap között császármetszéssel hajtják végre. A magzat ebben

a késői időpontban már tökéletesen kialakult emberi lény; mint az orvosok is készek tanúsítani, ez a lény annyira életképes, hogy szíve, ha meg nem sértették, az anyatesten kívül még négy-öt órán át dobog. Él... és mi történik vele? Ne kíváncsiskodjunk — írta a lap —, ezt már az orvosok sem árulják el; egyszerűen megszűnik lassanként élni.

A Wetterdal-ügy egyszeriben Svédország talán legnagyobb közéleti botrányává nőtte ki magát. A valóságnak ez a szörnyűsége méltán sujtotta le a svéd társadalmat, amely oly szívesen hivatkozik magas erkölcsi színvonalára. Nemcsak egyházi, de világi személyiségek is nyilatkoztak akként, hogy hazájuknak minden oka megvan a szégyenkezésre; hiszen ha a kutyával vagy a sertéssel bánának így, az állatvédő egyesület már régen felemelte volna a szavát s a tetteseket nyilván meg is büntetik; úgy látszik azonban, az emberi lénynek kevesebb joga van, mint az állatnak, mivel hogy még nem „született” meg.

Sainos, nem derül ki Kumlien beszámolójából, hogy a pusztá szégyenkezésen túl tettek-e már valamit Svédországban az embertelenség felszámolására. Kumlien csak annyit fűz még hozzá, hogy Wetterdal bejelentette a kormánynak: a jövőben semmiféle beavatkozást sem enged meg a klinikáján olyan javaslatok alapján, amelyeket a tanácsadó iroda állít ki. S e tilalom miatt még senki sem merte bírálni a professzort...

A KIS ÚT

a) „Csodálom, hogy a katolikus egyház, amely szereti magát *anya* a szentegyháznak nevezni, nem veszi észre, hogy gyermekeinek mire van szüksége. Szerintem az egész böjti fegyelem egy régmúlt kor csökevénye, egy olyan koré, amikor az emberek nem dolgoztak, hanem daskáltak a földi javakban, azt ették-itták, amit akartak és amikor akartak, úgy, hogy az Egyháznak az Istenre való hivatkozással kellett őket egy kicsit keményebb életre fogni. En személyemben nem is bírok böjtölni, nekem azonnal megfájdul a fejem, szédülök, csökken a munkaerőm. Van ennek értelme? Szerintem nincs.”

b) „Úgy fáj nekem, hogy még maga az Egyház is egyre tágtt a régi komoly böjti feggyelmen. Olyan szép volt, amikor azelőtt minden szerdán, pénteken, szombaton tartózkodtunk a húseteltől és a többi napon is bizony csak egyszer laktunk jól. Ma már úgyszólván nem is tudják az emberek, mikor van Advent és mikor van nagyböjt, egészen kivész a penitenciás szellem a világból.”

Hát így egymás mellé téve majdnem komikusan hat ez a két levél. Ez az, amire népiesen mondani szokták, hogy még az Isten sem tud mindenkinek kedvére tenni. Enyhíti a groteszkséget, hogy azért mind a két levélből az tűnik ki, hogy foglalkoznak a nagyböjttel és szeretnének valamit tenni az emberiség lelki haladása érdekében. Foglalkozzunk először a rövidebb feleletet igénylő második levéllel. Valamit „elengedni” és valamit „megtiltani” nem egyenlő dolog. Ha az Egyház „szívünk keménysége” és a változott idők kívánalmai miatt *elengedi* a böjtöt (egészben vagy részben), az nem jelenti, hogy *nem szabad* böjtölnie annak, aki jobban meglátja és belátja, milyen hasznos, szép és keresztülvihető. Az Egyház kifejezetten meg is kívánja, hogy a böjt idejére válasszunk magunknak külön önmegtartóztatást, amelyet az engedelmesség és engesztelés szellemében felajánlunk, amennyiben nincs módunkban böjtölni. Ha tehát úgy érzi, hogy szívesen böjtölne és hogy lelkének ez

hasznos és kívánatos, nem akadályozza senki sem: jogában áll böjtölni.

— Dehát a többiek? — kérdezi.

Quid ad te? — feleljük — mit tartozik az reád? Te csak a saját lelkednek viseld gondját, meg annak a kis körnek, amelybe Isten felelősséggel állított. A többit bízd Arra, akinek az Úr Jézus mondotta: — Legeltesd az én juhaimat, legeltesd az én bárányaimat!

Az első levél írójának pedig egy apróságot szeretnék bemutatni Assisi Szent Ferenc életéből. Egy éjjel a közös hálóhelyiségben kiáltozni kezd egy testvér, mert úgy érzi, a sok böjt következtében meghal éhen. Szent Ferenc azonban asztalt terített, maga is evéshez ült, nehogy a testvér szégyeljen enni és a többieknek is meghagyta, hogy egyenek. Étkelés után ezt a tanítást tartotta fiainak:

Kedves testvéreim, megmondom nektek komolyan, hogy ki ki maga vessen számat természtével. Közöletek némelyek kevesebb táplálékkal tudnak meg-

lenni, mint mások. Azért azt akarom, hogy azok, akiknek több táplálékra van szükségük, ne legyenek kötelesek másokat utánozni, hanem mindenki adja meg testének, amennyire annak szüksége van, hogy készsége szolgája lehessen a léleknek. Mert ugyanúgy, ahogyan kötelesek vagyunk a felesleges — és így a testnek és léleknek ártalmas — ételektől tartózkodni, ugyanúgy kell őrizkedni a túlságos megtartóztatástól, annál is inkább, mert Isten megtérésünket akarja, nem pedig áldozatunkat.

Ennek a megtérésnek állja azonban útját a gőg. Nagyon jól tudjuk, hogy az egyház bőségesen ad felmentést mindenkinek, aki testben, lélekben gyenge és rászorul az ilyen engedményekre, de ezt a felmentést kérni kelletne és ezt már nem szeretjük, pedig a bűtnek egyik célja éppen ennek az engedelmességi fegyelemnek a fenntartása. Vagy esetleg nem is kell kérni, vannak körülmények, amelyek eo ipso felmentenek a bűt alól (betegség, igen súlyos munka, stb.) De a legtöbb ember azért mégis lezűhűsör érzi, hogy az „ártalom“, amit ő a bűtnek tulajdonít, mégsem olyan rettenetesen veszedelemes, mint ahogyan ő azt feltűntetni szeretné önma-

ga előtt, — és hogy mégis csak egy kis torkosság, egy kis engedetlenség, egy kis önmegtámadásihiány lappang e mögött a „nem bírok bűtölni“ mögött, ezt pedig nem engedi elismerni a gőg, és azért inkább hadd legyen rossz az egész bűti fegyelem... Hát igen, nem hiába imádkoztatja az Egyház a nagybűt minden napján: *Humiliate canita vestra...*

De honnan veszi, hogy volt olyan lukratív rendszer, amelyben az emberek nem dolgoztak semmit, mégis oly jól éltek, hogy vallási kényszerrel kellett néminemű nehézséget belehozni életükbe? Mi nem ismerünk ilyen kort. Arra ellenben megtanít a vallástörténet, hogy minden korban, minden népnél, minden égtáj alatt voltak és vannak bizonyos liturgikus bűtök, amelyek előkészítene a szent cselekményekre, amelyek az általános hiedelem szerint a szelleminek, a lelkinék, a szentnek uralomrajutását segítik elő az emberben, — amelyek közelebb viszik őt az Istenhez.

Ha pedig egy hiedelem ennnyire általános, akkor azt valami közös őstapasztalatra kell visszavinni; s ezt mindenkinek meg kell fontolnia, aki kritikára hivatottnak és kötelezettnek érzi magát.

NAPLÓ

A SZEPLŐTELEN FOGANTATÁS dogmája kihirdetésének előzményeihez érdekes és figyelemreméltó adalékot olvasunk az *Osservatore Romano* 1953. december 28-29-i számában. A cikkíró állítása szerint IX. Pius még középiskolás diák korában nyerte az első ösztönzést a hittétellel való behatóbb foglalkozásra.

Ismeretes, hogy a fiatal gróf Mastai-Ferretti János Mária — ez volt a leendő pápa családi neve — a piarista atyák vezetése alatt álló volterrai Szent Mihály-kollégiumban végezte középiskolai tanulmányait. Összesen hat esztendőt (1803-1809) töltött az ósrégi etruszk városban mint az intézet bentlakó növendéke és ezen idő alatt tanulás és viselet tekintetében egyaránt kifogástalan magatartást tanúsított. Akkor persze még senki sem sejtette, hogy a vézna és hozzá epilektikus fiúból idővel a katolikus Egyház feje lesz és mint ilyen alaposan rá fog cáfolni Péter éveire.

A Volterrában töltött évek mély nyomokat hagytak a jámbor és tehetséges ifjú lelkében. Különösen az iskola bensőséges Máriatisztelete hatott rája maradandóan. Ennek megértésére tudnunk kell, hogy a piaristarend alapítója, Kalazanci Szent József, a legnagyobb Máriatisztelők sorába tartozott. Életírói feljegyzése szerint alighogy gügyögni kezdett, máris szokásba vette az anyagi üdvözet, majd a szentolvasó rendszeres imádkozását. És később, hogy valamicskét megtanult olvasni, a boldogságos Szűz kis officiumának végzését is programmba vette.

Ilyen lélekberendezésből önként következett, hogy szentünk mint rendalapító is szüntelenül azon fáradt, hogy a maga különleges Máriatiszteletét szerzetesfiainak és tanítványainak lelkébe is hiánytalanul átültesse. Ezért nem elégedett meg azzal, hogy Mária nevét felvette a saját — Isten anyjáról nevezett József — és rendje nevébe — Isten anyjának szabályozott papjai — úgyszintén címerébe, hanem a Máriatisztelet minél több szóalával igyekezett átszőni rendházainak és iskoláinak életét is. Így például megkívánta, hogy minden egész óráutésre valamennyi osztály felálljon és mondja el az anyagi üdvözetet; úgyszintén, hogy vasárnaponként a kisebb tanulók a szentolvasó, a nagyobbak pedig a boldogságos Szűz kis officiumának közös elmondásával készüljenek elő a misehallgatásra. De óráközben is gazdagon telihímezte tanítását az Istenanyára való utalásokkal. „Fiacskáim — szokta volt mondogatni — aki igazán tiszteli Máriát, annak majdnem lehetetlen nem üdvözülnie. Ezért, édes kicsinyeim, esténként, mielőtt lefeküdnétek, térdeljetekek le, tegyétekek kezeletek keresztbe és a Szent Szűz nevének öt betűje iránti tiszteletekből mondjátok el ötször az anyagi üdvözetet.” Máskor meg spányolos temperamentumával felkiáltott: „Fiacskáim, éljen Jézus, éljen Mária!”

Máriatiszteletének azonban legbeszédesebb bizonyítéka a Boldogságos Szűz tizenkétszágú koronája (La corona delle dodici stelle della Beatissima Vergine) címen szerkesztett áhítatgyakorlata, melyet nem győzött eleget imádkoztatni szeretett kicsinyei-

vel. Eppígy nem tudott betelni vele, mint az általa oly hön tisztelt assisi patriarcha a maga Naphimnuszával. A tizenkétszillagú korona a Szent Szűz tizenkét kiváltságának összefoglalása megfelelő számú Miatyáákkal és Üdvözlégy Máriával összefüze. A szeplőtelen fogantatást a második korona tartalmazza: „Aldott legyen az Atyaisten, aki Szűz Máriát fogantatásában minden büntől megoltalmazza.”

A piarista iskolák a XIX. század elején még jóformán érintetlenül őrizték alapítójuk szellemét és követték hagyományait. Különösen vonatkozik ez Máriatiszteletükre. A tizenkétszillagú koronát az ifjú Mastai-Ferretti konviktorsága idején is nap-nap után elmondatták az egész ifjúsággal. „Es így — szóról-szóra idé-zünk — a leendő IX. Pius, az Immaculata Conceptio eljövendő pápája hat esztendőn át az ifjúság éveinek lángoló buzgóságával és bensőséges dhatatával imádkozta a koronát. A volterrai Szent Mihály-templom derűs és békés hangulatában annyiszor megismélt dicséret azután mélységes meggyőződésé érelte a jámbor ifjú lelkében a Szent Szűz kibeszélhetetlen kiváltsága édes valóságának tudatát. Legjobb bizonyítéka ennek, hogy alig három hónappal a Szeplőtelen Fogantatás dogmájának kihirdelése után búcsúkkal halmozta el a tizenkétszillagú korona ájtatos elmondását.” E bizonyítás logikája és lélektana ellen bajos kifogást emelni. — bg. —

TANULMÁNYOK SZENT BERNATRÓL. A jubileumi év elején mondta egy neves egyháztörténész, Szent Bernát életirója: félő, hogy halálának nyolcszázados évfordulóján a nagy clairvauxi apát „a teológusok zsákmánya“ lesz. Aggályai azonban bizonyosan eloszlottak volna, ha résztvesz azon az ülésszakon, amelyet a mult év szeptemberében tartottak a dijoni szemináriumban a teológusok Szent Bernát tiszteletére. A ciszterciták generális apátjának elnökletével több mint hatvan tudós gyűlt össze, papok, különféle szerzetesek és egyetemi tanárok, hogy a nagy szentre vonatkozó ismereteiket kibővítsék és a reá vonatkozó kutatásokat előmozdítsák. Az üléseken elhangzott húsz tanulmány szövege ez év első felében fog napvilágot látni, mint az „Analecta S. Ordinis Cisterciensis“ kötete.

Az első előadások Szent Bernát jellemző vonásaival és forrásaival foglalkoztak. Legkiemelkedőbb alakját látják Bernátban annak a monasztikus teológiának, amely határozottan különbözik a tizenkettedik század elején föllépő iskolák teológiájától. Jellemzőségei közé tartozik, hogy lelki élményeinek kifejezését mindenki másnál hívebben kölesönzi a bibliából, és hogy a lélek Isten felé vezető útját egészen az üdvörténethez szabja. Hatnak rá a szentatyák, főként Origenes és Nyssai Szent Gergely (s a kutatók Bernátnak a patrisztikával való új kapcsolatait fedezték föl); ez a hatás azonban korántsem gátolja személyes eredetiségét. Ha filozófiai téren keressük elődeit, elsősorban a platonizmusban találjuk meg azt az éghajlatot, amelyben gondolkodása a legotthonosabban mozog. Ami a hit misztériumait és részletes fejtegetésüket, a teológiának ezt a sajátos tárgyát illeti, ezen a téren Szent Bernát magatartása nem annyira a „mesteré“, mint inkább a

mélyen vallásos lelkű emberé. Kora közkeletű eszméit tükrözi, nem mintha hiányoznék belőle a teológiai érzék vagy a gondolkodás ereje, (hiszen elég csak krisztológiáját vagy a kegyelemről és szabad akaratról szóló traktátusát elolvasnunk, hogy meggyőződünk páratlan teológiai mélységéről), hanem mert misztikus géniusza inkább arra irányult, hogy az általánosan ismert igazságoknak adjon új lendületet és sugárzást. Ezért is inkább csodálatos doktora a Mária-tiszteletnek, mint a szó sajátos értelmében teológusa a szent Szűznek. Ha a lélek vagy a lelkiismeret felől intéznek kérdést hozzá, Bernát nem nyújt filozófiai eredetű technikai fejtegetéseket; itt is a lelki ember sajátos magatartása jellemzi: épp úgy meggyőz erről a természetről s a szeretet fokozatairól szóló fejtegetése, mint gondolkodásának barátja, a sokkal metafizikusabb Saint-Thierry Vilmos gondolkodásmódjával való összehasonlítása. Nála, Bernátnál inkább kell megélt, mintsem kipallérozott gondolatról, inkább élményről, mintsem ismereti eszmélkedésről beszélnünk. S ugyanezt a megállapítást vonhatjuk le, ha Szent Bernát hatását vizsgáljuk akár a maga korára, akár a tizenhetedik századra, akár a mi korunkra. E hatás mindenestül az ihlet vonalán működik, s „az utolsó egyház-anya” azért olyan időszerű számunkra is, mert az embert konkrétan állítja oda az Isten elé.

A teológusok közös munkája után úgy érezzük, jobban és mélyebben megismertük Szent Bernátot. Műve nem egy gondolkodó rendszere, hanem egy természettől tehetséges és természetfölöttien sugallt szent szintetikus látomása. (-es.)

A SVÉD HIERARCHIA HELYREALLITÁSA. A Szentatya 1933 november 9-én a svéd apostoli vikáriátust Stockholm székhellyel önálló püspökséggé nyilvánította. Ugyanakkor az 1922 óta loreai címzetes püspöki címmel működő apostoli vikáriust, a német születésű Johann Baptist Erik Müllert stockholmi megyéspüspökké nevezte ki. Ezzel megtörtént a dán és a norvég hierarchia visszaállítása után a skandináv államok egyházi rendezésének utolsó lépése.

A katolikus egyházat 1593-ban szüntették meg a reformációra tért Svédországban. 1783-ban adták meg külföldi katolikusoknak a jogot a katolikus vallás svéd földön való gyakorlására és apostoli vikáriátus föllállítására. 1835-ben építették a reform óta az első katolikus templomot Stockholmban. Törvényesen biztosított szabadsága a katolikus vallásnak csak 1952 január 1-e óta van, azaz a megszorítással, hogy a királynak s a vallás ügyeit intéző miniszternek a svéd államegyházhoz kell tartoznia. A katolikusok és protestánsok közt nyitva maradt kérdések közt a legfontosabbak: a katolikus gyerekek vallástanítása az állami iskolákban (azokban ugyanis minden tanulóknak a luteránus katekizmust kell tanulnia), az anyakönyvek vezetésének kérdése s az a kötelezettség, hogy a luteránusokra kötelező egyházi adó hatvan százalékat a másvallásúaknak is meg kell fizetniük a luteránus egyház javára.

E relatív vallásszabadság megadása óta a svéd közvélemény határozott rokonszenvet és jóindulatot mutat a katolikus vallás

íránt. Sokan vannak az országban, s éppen a szellemileg legjelentősebb körökben, akik fölismerték és hangoztatják, hogy a katolicizmusra nagy szerep vár az ország erkölcsi megújulásában. (A vallásukat valóban gyakorló luteránusok száma jelenleg a megfigyelők szerint nem több egy ezrelnél). Az ország fényes középkori múltjának fölfedezése is kedvező hangulatot keltett a katolikus egyház iránt.

Hogy a katolicizmus mennyiben tudja majd a reá váró föladatakat az ország életében teljesíteni, az nagy mértékben függ attól, mennyire tud mindenekelőtt a saját súlyos problémáival megbirkózni. A katolikusok száma hétmillió összlakossághoz képest mindössze 19.000 s ebből csupán ötezer svéd, a többi lengyel, olasz és egyéb bevándorolt. Ezek — javarészt munkások — nagy területen szétszórva élnek s az ország 45 katolikus papja számára súlyos lelkipásztori problémát és föladatot jelentenek.

A svéd katolicizmus e diaspora-jellege mellett a másik nehézség az egyház rendkívüli szegénysége. Iskolák föllállítására nincs pénzük; Malmöben például két évvel ezelőtt tanítók és megfelelő helyiségek hiánya miatt be kellett zárni az iskolát és a diákkotthont, Göteborgban pedig már régen készen állnak egy modern, korszerű iskolaépület tervei, a munkát azonban, anyagiak hiányában, mind a mai napig nem tudták megkezdeni. Nincs megfelelő svéd hittankönyv, nincs egyháztörténelem, s az újszövetség katolikus svéd kiadása régen elfogyott. (— —)

KIS SZENT TERÉZ ÉLETRAJZANAK HITELES SZÖVEGE rövidesen megjelenik. Kiderült ugyanis, hogy az „Egy lélek története” szövegét kiadója nemcsak stilisztikai szempontból javította ki, hanem egyéb módosításokat is eszközölt rajta. Amióta ez a tény köztudomású lett, a katolikus közvélemény türelmetlenül várja az eredeti kézirat megjelentetését. Valóban a kézirat: amióta a hitelesség ellen egyáltalán gyanú támad, a kíváncsalmat nem elégítheti ki más — s a modern szövegközlés igényeinek sem felelhet meg — csak az eredeti, Szent Teréz által írt kézirat fényképmásolati közlése. Ez a munka, mint a „La Croix” francia katolikus napilap egyik tavaly szeptemberi számában a vele megbízott Francois de Sainte-Marie sarutlan karmelita atya közölte, folyamatban van.

E nyilatkozat szerint Szent Teréz nővére és önéletrajzának kiadója, Jézusról nevezett Agnes anyja a kéziratot a szent határozott kérésére dolgozta át. Tudta azonban, hogy átdolgozása semmiképpen sem felel meg már a modern kritikai igényeknek, ezért 1950-ben bekövetkezett halála előtt arra kérte az egyetlen még életben lévő Martin-nővért, Céline-t, szerzetesi nevén a Szent Arcról nevezett Genovéva anyát, gondoskodjék róla, hogy miután ő meghalt, az önéletrajz eredeti, hiteles szövegében lásson végre napvilágot.

A Szentcsék, amelytől e kiadás a végső fokon függ, 1952 szeptember 19-én hatalmazta föl Tardini bíboros útján a liseuxi Kármelt az eredeti kézirat minden változtatás nélküli megjelenítésére. A munkával a rituskongregáció konzultorát, Mária Magdolnáról nevezett Gabriel atyát bízta meg, ez azonban 1953 már-

ciusában meghalt. Az ő utóda lett azután Ferenc atya, akinek nyilatkozatát a „Croix” közölte.

A kiadás, hogy eleve elejét vegye minden vitának és kétségnek, fényképmásolatban fogja adni az eredeti kéziratot. Szent Teréz írása könnyen olvasható, a szöveget azonban megfelelő magyarázó jegyzetekkel s a mű keletkezését és körülményeit megvilágító bevezető tanulmánnyal kell ellátni, ami némi időt vesz még igénybe. (o. c.)

A NÉGER-KÉRDÉS AMERIKÁBAN ÉS A KATOLIKUSOK.
Az Egyesült Államok déli felében a feketék helyzete még mindig nagyon méltatlan. Nem véletlen tehát, hogy a déli államok katolikus komitéja, mely minden második esztendőben ül össze, tavalyi tanácskozásainak legfontosabb pontjává a faji megkülönböztetések elleni küzdelmet tette. Az üléseket ezúttal Virginia állam fővárosában, Richmondban tartották. A déli államok, Louisiana kivételével, majdnem teljesen protestánsok; a katolikusok nagy hatást aligha érhetnek el, de ennek ellenére is megtesznek minden tőlük telhetőt a faji elfogultságok leküzdésére.

Mulloy covingtoni püspök egységes eljárásra szólította föl e téren a katolikusokat. A módszerek egységesítésének törekvése azonban semmiképpen ne vezessen arra az ábrándos elképzelésre — mondta —, hogy a fődolog akár itt, akár másutt a technika volna. Sokkal fontosabb, hogy a faji egyenlőség és igazságosság gondolatát képviseljük, tanítsuk, hirdessük és megvalósítsuk. Alakítsanak a katolikusok minden egyházmegyében bizottságot a fajok kapcsolata terén mutatkozó helyi viszonyok tanulmányozására s e helyzettanulmányok alapján dolgozzák ki tevékenységük programját.

A fölszólalók nyomatékosan hangsúlyozták annak szükségességét, hogy ne csupán a négerekért, hanem a négerekkel együtt dolgozzanak. Pártfogolásuk helyett inkább arra van szükség, hogy segítséget nyújtsunk ahhoz, hogy ők maguk és saját munkájukkal, saját eszközeikkel vívják ki szociális fölemelkedésüket.

A déli államok püspökei közös üzenetet küldtek a kongresszusnak. „Az önkéntes faji kérdések megoldására alakított bizottság tekintélyes hírnevet biztosított magának, mint a fajok közötti igazságosság előharcosa — írták. — Biztatást óhajtunk nyújtani további munkájukhoz... Az egyház mindig elől jár ezen a téren. A déli államokban mindenütt követelte és előmozdította a fajok közötti, interraciális csoportok alakulását. Panaszt tett a fajok elválasztására irányuló intézkedések igazságtalansága miatt. Ezeket az elveket nem mindig könnyű a gyakorlatba átvinni. Köszönjük önöknek szilárd akaratukat, mellyel az igazságosság érdekében a nehézségekkel szembeállnak. Erősen óhajtjuk, jöjjön el végre az a nap, amikor a keresztény testvériség eszménye a faji gyűlölet szennyfoltjának utolsó nyomaait is eltörli államainkban”.

A fajok közötti korlátok megszüntetésében különösen az észak-karolinai Raleigh püspöke, Vincent S. Wathers végzett jelentős és példás munkát, legalábbis az egyház életén belül.

Newton Grove kisváros Észak-Karolinában. Két egyházköz

ség működött itt, az egyik a fehéreké, 350 taggal és a Megváltó tiszteletére emelt templommal, a másik a feketéké, kilencven taggal, Szent Benedek pártfogása alatt. A múlt év április 19-én a püspök mindkét templomban fölolvastatta pásztorlevelét, mely a két különálló közösséget egyetlen egyházközséggé egyesítette, azaz, hogy az első közös szentmisét, fehérek és feketék együttes részvételével, Szentháromság vasárnapján, május 31-én mutatják be.

A fehér egyházközség az egész „várákozási idő” alatt a lehető legnagyobb izgalomban volt s beadványokkal ostromolta a püspököt, vonja vissza intézkedését; ez azonban ragaszkodott elhatározásához. Szentháromság vasárnapján be is mutatták a Megváltó templomában a három „közös” szentmisét. Összesen 58 hívő vett részt rajtuk, majdnem valamennyien négerek; a fehérek közül mindössze hárman voltak, akik az új körülmények között is hajlandónak mutatkoztak eleget tenni keresztény kötelességüknek. Az első mise alatt váratlanul megérkezett a püspök. Mintegy negyven fehér hívő várta a sekrestye előtt. Keftesével fogadta őket; valamennyien a faji elkülönítés fönntartását kérték tőle. A faji megkülönböztetés — felelte a püspök — a tudatlanság és a sötétség terméke s idejét multá. A helyzet ennek ellenére sem változott: a következő vasárnapokon sem vettek részt nyolcvan-négyenél többen a három-három szentmisén együttvéve.

Június 28-án a püspök egyházmegyéje valamennyi templomában pásztorlevelet olvastatott föl. „A raleighi egyházmegye egyetlen katolikus templomában sem állhat fönnt többé faji elkülönítés. A plébánosok kötelessége, hogy ezt az intézkedést végrehajtsák s attól semmiféle eltérést ne töljenek... Minden fajnak egy és ugyanazon jogai vannak... s a templomban joguk van oda térdelniük, ahová akarnak. A faji gyűlölet vírusa ellen igenis van orvosság, s ez az orvosság a hitetek”.

Waters püspök nem hagy föl a reménnyel, hogy egyházmegyéjének hívei idővel mégiscsak megértik, mit akar, s eljárása egyike lesz azoknak az apró lépéseknek, melyeknek mindegyikére szükség van ahhoz, hogy az Egyesült Államokban, északon és délen egyaránt ledűljenek az emberhez és keresztényhez egyformán méltatlan faji megkülönböztetések. (o—s.)

AZ EGYHAZKÖZSÉG JELENTŐSÉGE. *Mult számunkban megemlékeztünk a kanadai francia katolikusok Szociális Hetéről, amelynek középpontjában az egyházközség kérdése állt. Néhány héttel a franciáké előtt Kanada angol katolikusai is megtartották a maguk Szociális Hetét és tanácskozásaitak szintén az egyházközség mai problémáira irányították. A megbeszéléseken MacDonald antigonishi püspök elnökölt. A szentatya nevében Montini bíboros azonos tartalmú levelet intézett mind az angol, mind a francia Szociális Hét résztvevőikhez, mindegyik csoporthoz a saját anyanyelvén, az egyházközségnek, mint „a Krisztus Teste valóban élő és tevékeny sejtjének” hivatásáról. Utalt azokra a problémákra, amelyekkel ma a kanadai egyházközségeknek szembe kell nézniük, (s melyeket említett beszámolóinkban ismertettünk), majd arra, milyen hasznos iskolája az egyházközség a jó emberi együtt-*

élésnek. „Az egyházközség — írta — társas életre nevel emberi dimenzióival, melyek a közösségi élet számára lehetővé teszik, hogy célját, az emberek egymás közötti egyesülését, a barátság köteléke által érje el. Ebben a nagy családban, melyben az atya szerepét a pap tölti be, melyben egyik tag sem idegen a másikkal, melyben a lehetőséghez képest minden egyes ember öröme vagy fájdalma mindannyiuknak közös öröm vagy fájdalom, a keresztény hívő fölfedezi a felebaráti szeretet mindennapi követelményét; ráébred Szent János intelmének egész jelentőségére: „Aki nem szereti testvérét, akit lát, Istent, akit nem lát, hogyan szeretheti?” (1. Ján. 4, 20). Az egységes és élő egyházközség így kiváló talaja lesz azoknak az eredményeknek, amelyeknek az emberi kapcsolatokat át kell lelkesítenünk; elsődrendű tevékenységi területe a társadalmi és karitatív kezdeményezéseknek”.

Iskolája — folytatja a bíboros — az egyházközség a békességnek és igazságosságnak is, amikor kivétel nélkül mindenkit egyformán fölshív az oltár körül való gyülekezésre. „Műveltek és műveletlenek, módosak és szűkölködők, mind ugyanannak a keresztény egyenlőségnek az alapján találkoznak ott egymással, és „nincs többé görög vagy zsidó... szolga vagy szabad, hanem csak Krisztus minden és mindenben” (Kol. 3, 11) ... Az egyházközség egyformán nyitva áll minden hívő előtt, egyformán elérhető minden hívőnek, egyforma örömmel vesz föl kebelébe minden rendű és rangú hívőt. Szellem a Krisztus békességének szelleme, amelyre mindannyian hívtunk, hogy mindannyian egy testet alkossunk. De ugyanakkor az igazságosság szelleme is, mely nem tűrheti az egyházközségi közösségben féltékenység és inség szegyenlenséget, amint hogy nem tűrhet meg az egyházban semmiféle olyan képmutatást „testvériséget”, amely nem nyilvánul meg abban a tevékenységben, hogy testvéri társadalmi viszonyokat terem. Nem követeli-e meg egyébként az oltár, amely körül a legszentebb kapcsolatok szövődnek, minden egyes kereszténytől, aki feléje közeledik, hogy bizonyosságot tegyen a testvérei iránti igazságosság követelményének teljesítéséről?”

Am az egyházközség a nyilvános imádság középpontja is — fejezte be levelét a bíboros. A plébániatemplom, melyben a keresztény nép egybegyülekezik, hogy dicsérje Istent és Jézus Krisztus nevében kegyelmét kérje, mindannyiunk számára az üdvösség barmkaja. A vasárnapi nyugalom az oltár tövében kapja meg a maga valódi értelmét és jelentőségét: munkaszünet, test és szellem kikapcsolódása, földludése, kétségtelenül, de a keresztény hívő szemében elsősorban az istentisztelet napja, mégpedig annak társas, közösségi formájában is. (o. —s.)

OZANAM ÉS ASSISI SZENT FERENC. Ozanamról tudjuk, hogy nemcsak hívő katolikusnak és lelkes szociális apostolnak, hanem tudósnak is elsőrangú volt. Eredetileg jogásznak indult, de hamarosan az irodalom- és művelődéstörténethez pártolt át. Később egy összefoglaló középkori művelődéstörténet megírását tűzte maga elé célul. Feladatát azonban egészen másként fogta fel, mint kortársa. mint az ortodox kálvinista Guizot Ferenc, akinek nagy művelődéstörténete akkor már több kiadásban forgott köz-

kézen. O ugyanis mint izig-vérig katolikus és hozzá mint a római-antika rajongó híve, mindenütt: az erkölcsökben, művészetekben, irodalomban, tudományban, politikában és társadalmi életben a katolikus Egyház átfinomító és megnevesítő hatását akarata feltüntetni. Nagy műve azonban korai halála miatt torzó maradt. Csak egyes részek készültek el és jelentek meg belőle.

De ha így a nagy munka befejezetlen is maradt, Ozanam egész életén át az egészhez gyűjtötte az anyagot. Így korán kellett találkoznia a virágzó középkor két legjellegzetesebb képviselőjével, Assisi Szent Ferencel és Dantéval. A találkozás koraiságára jellemző, hogy doktori értekezését már Dantéről írta. Szent Ferencel való megismerkedése valamilyen később történt, de annál maradandóbb hatású volt. A költészetet át és esztétikai eszközökkel közeledett hozzája, de első pillantásra meglátta benne a korszaknyitó nagy embert és a páratlan hatású szociális apostolt is. „Ez az ember — olvassuk könyvében — egészen a szegényeké volt és énekelni sem akart másként, mint a nép nyelvén. Olaszul rögtönözte Naphimnuszát is. Éneke rövid, de benne lüktet egész szíve és a teremtményekkel való testvéri egybeforrása; benne egész szeretete, mely alázatos és félénk szívét a világ zürzavara középett eltöltötte, benne határtalan odaadása, mellyel Istenét a teremtett világban kereste és az elesettek gyámolításával szolgálta... Minden sora az umbriai föld illatát leheli, ahol oly tiszta az ég és oly virágos a mező. Nyelve egy kialakulóban levő nyelv tisztaságát, ritmusa egy születő költészet ingadozását tükrözi“. Ha lehet, még nagyobb elragadtatás hangján szól a Szegénység urnőhöz intézett könyörgéséről: „Vegyétek a középkor összes költőit és nem fogtok e könyörgésnél merészebb éneket és gyűjtőbb szavakat találni.“

E néhány idézet mutatja, hogy Ozanam páratlan intuícióval egészen beleélte magát az assisi szent gondolatvilágába s ezért sikerült neki a tudomány és költészet eszközeivel olyan eleven és valószerű képet rajzolni, mint előtte senki másnak. Legfeljebb a nagy Görres lelkeshangú cikke: „Der heilige Franziskus von Assisi, ein Troubadour“ fogható hozzá, azzal a lényeges különbséggel, hogy nála a forráskutatást és kritikát még inkább az őszönszerű megérzés pótolja. Mai szemmel nézve természetesen Ozanam tanulmánya sem kifogástalan; de ez legkevésbé sem érinti felfogásának eredetiségét és úttörő jellegét. Tagadhatatlan ugyanis, hogy Görresé mellett elsősorban az ő tanulmánya indította meg a ferences kutatás mélyreható átértékelését.

Erre az átértékelésre azért volt szükség, mivel az előző századok történetírása a hitújítás és a felvilágosodás kettős szűrőjén át valósággal kilugozta a történeti Szent Ferenc alakját és a szent mellett még a normális ember jellegét is elvitatta tőle. Jellemző, hogy olyan kiváló történetíró, mint Schröckh János, egy 33 kötetes „Christliche Kischengeschichte“ szerzője, valóságos bocsánatkéréssel kezdi Szent Ferencről szóló előadását. „Assisi Ferenc élete — írja — annyi furesaságot tartalmaz, hogy itt még inkább szükséges megjegyeznünk, mint másutt, hogy csak a történeti igazsághoz való hűség és kötelességünk, hogy a kor szellemét lehetőleg híven tükröztessük vissza, teszi szükségessé, hogy

egyét és mászt elmondjunk életéből." Talán még szemléletesebb Spittler Lajosnak, egy, a maga korában szintén nagytekintélyű egyetemi tanárnak, sőt miniszternek példája, aki szerint nagyon megtiszteljük a szentet, ha feltesszük róla, hogy eggyel több vagy kevesebb kerék volt a fejében.

Ebbe az elfogultságtól terhes világba hasított bele Ozanam tiszta és nemes hangja. Az emberek annál inkább felfigyeltek rá, mivel könyve a francia eredetivel csaknem egyidejűleg német és olasz, később pedig angol fordításban is megjelent. Azt sem szabad elfelejtenünk, hogy ekkorra már a romantika is megtette hatását és eredményeként a középkor becsülete nagyot emelkedett az emberek szemében. Hiszen magának Ozanamnak életműve, mint már előbb Görres cikke is a romantika átértékelő munkájának ítelét sugározta. Az átértékelő folyamat hatása alatt protestáns részről is egyre jobban elhalkultak a lebecsülő hangok. Szent Ferencben mind többen látták meg és méltányolták a vallási élet zsenijét. Ugyanakkor azonban nem tudtak ellenállni a kísértésnek, hogy az átértékelt szentben a középkori eretnekek képviselőjét és ennyiben Luther előfutárát ne lássák. Többek kísérletezése után Hase tette meg ezirányban az első határozott lépést. Ő mondta ki először határozottan, hogy a lutheránus egyház története nem 1517-tel, hanem sokkal előbb kezdődik. Innét már csak egy lépés volt a wormszi reformációs emlékgig, mely Wiclif és Hus mellett Szent Ferencet is Luther előfutáraként szerezpelteti és Sabatier nagy feltűnést keltett könyvéig, mely viszont a vallási szubjektívizmus úttörőjeként és egyben a pápaság hatalmi politikájának áldozataként tüntette fel a poverellót. Erre indult meg azután az az egyre szélesebb mederben hömpölygő vita, mely végre tisztázta a szándékosan összezavart forráskritikai kérdéseket és ezzel megadta a lehetőséget a szent hiteles képének megrajzolásához.

Nagy dicsősége Ozanamnak, hogy az új kép meglepően egyezett azzal, melyet ő száz esztendővel ezelőtt hiányos forrásismeret alapján, de páratlan beleéléssel rajzolt kedves szentjéről. -bg-

MEGSZÜNT A PORTUGAL EGYHAZI PATRONATUS INDIÁBAN. Portugália azoknak a megállapodásoknak az értelmében, amelyeket még a tizenhatodik században kötött a szentszékekkel, egyházi patronátust gyakorolt India bizonyos területei fölött. Ezt a patronátust az idők folyamán lényegesen megszükitették, úgyhogy legutóbb már csak a bombayi tartomány némely, a goai portugál érsekséggel határos részeire, Belgaumre, Karvarra, Sawantwadira és Ratnagirire korlátozódott. Most azután ezeken a területeken is megszűnt, s egyházilag most már minden indus terület indiai egyházmegyébe tartozik. A patronátus löbbek között azt jelentette, hogy Goa, Cochín, Mylapore, Bombay, Mangalore, Quilon és Trichinopolis püspökét csak a portugál államfő hozzájárulásával lehetett kinevezni és Goa, Cochín és Mylapore püspökének portugál állampolgárnak kellett lennie. India kívánságára egy a szentszékekkel kötött megegyezés értelmében Portugália 1950-ben lemondott ezekről a jogairól, kivéve Goa határvidékét, de ígéretet tett, hogy ezt az utóbbi megszorítást is megfontolás tár-

*gyává teszi. Most ezután ebben a kérdésben is létrejött a meg-
egyezés, s a szentszék számára lehetővé vált, hogy ezeken a terü-
leteken a lelkipásztori kívánalmaknak megfelelően bizonyos egy-
házi álcsoportosításokat hajtson végre, s ugyanakkor az indusok
egy régi presztizs-kívánságának is elégtételt adjon, bizonyosságul
annak is, hogy az egyház egyáltalán nem akarja az indiai nép
— s egyáltalán az egykori gyarmati országok — nemzeti kifej-
lődését hátráltatni. (-s. -s.)*

A KÉT WALLENSTEIN. Középeurópa történetírói közt a legjelentősebbek közé tartozik a prágai Pekar és a bécsi Sbrik. Érdekes: mindketten a Wallenstein-kérdés kutatásával kezdték s azzal is fejezték be pályájukat, s az érdeklődő ma tanúja lehet a két nagy tudós poszthumusz párbanjának.

Pekar első nagy műve, „Wallenstein összeesküvésének története“, a harmincéves háború e kimagasló alakjának második fővezérségéről, hatalmas, addig ismeretlen anyaggal és teljesen új eredményekkel, 1895-ben jelent meg, cseh nyelven. Tudomást a cseh historikusokon és francia Denis-on kívül nem igen vettek róla. 1934-ben, Wallenstein halálának háromszázados évfordulója alkalmából a prágai professor ismét kiadta könyvét, új anyaggal bővítve, részben átdolgozva, ismét csehül. Csak halála után néhány hónappal jelent meg a mű németül s a német tudósok előtt csak ekkor váltak ismeretessékké Pekar eredményei; ezeket most már a német történettudomány sem hagyhatta figyelmen kívül. S különösen nem a Wallenstein-kérdés másik nagy szakértője, a bécsi Sbrik.

Ez 1920-ban tette közzé „Wallenstein vége“ címmel nagy művét; de, nem tudván csehül, Pekar kutatásait nem vehette figyelembe. Az utóbbi munkájának említett 1934-i, második kiadásában bécsi kartársáról is megemlékezik: elismeri értékeit, de rámutat hiányosságaira is, melyek főként abból származnak, hogy Sbrik sem a cseh nyelvet, sem a cseh világot nem ismeri. Ezért aztán hőst is félreérti: német nemzeti hőst lát benne, akinek legfőbb törekvése, hogy a birodalomnak a császár akarata ellenére is békét szerezzen. Sbrik viszont a „Wallenstein vége“ mostanában megjelent új kiadásában újra a maga Wallenstein-alakjának hitelenségét igyekszik bebizonyítani Pekar ellenvetéseivel szemben. A poszthumusz vita tehát lényegében akörül folvik: ki volt, milyen volt valójában Wallenstein. Minden lépésében a béke eszméje vezette, mint Sbrik állítja; vagy a személyes sértettség indulatainak engedelmeskedett, ahogyan Pekar magyarázza? „Wallenstein tragikuma abban rejlik — írja Sbrik —, hogy egyre világosabban látta: béketerveit, melyekhez sosem nyerheti meg a császár beleegyezését, csak lázadás és árulás útján valósíthatja meg“. Gondolkodásában a császár helyét lassankint a birodalom eszméje foglalta el: Pekar azonban „bensőleg idegen“ lévén a „német történelmi birodalom-eszmétől“, ezt nem értette meg, s ezért lett az ő hőse afféle nagy condottiere, tele mértéktelen önértékeléssel, féktelen birtok- és hatalomvágygal s azzal a szívós szándékkal, hogy bosszút álljon a császáron, aki megsértette.

Sbrik mintha a nagymultú német imperium-gondolat hagyó-

mányának vonalába igyekeznek beállítani Wallensteint; s hőse — mondhatnók: szinte önkéntelenül — engedelmeskedik a rá szabott szerep igényeinek. Pekar kétségkívül jobban, valóságosabban tudja kitapintani a rejtélyes egyéniség gyökereit, abban a talajban, amelyből sarjadt és táplálkozik: kora cseh nemességében. Az ő hőse nem formálódik hozzá valóminő nagy szellemtörténeti gondolat képviselőjéhez; ez a Wallenstein mindenestül szláv jellem és mindenestül kora gyermeke. Pekar hangsúlyozza bonyolultságát, sokrétűségét, azt, hogy nem lehet egyértelműen és véglegesen megmagyarázni; rejtélyesség, góg, bizonyos „démonia” van benne s teszi titokzatossá nemcsak előttünk, hanem tette már kortársai, s elsősorban a császári udvar előtt is. Halogatásai, szándékos késedelmeskedései, kitérői, az udvar szemében kétértelmű tárgyalásai sokkal érthetőbbek egy nagyvonalú condottiere, azaz a Pekar hőse, mintsem egy megkésett „békefejedelem”, részéről, aminek Sbrik rajzolta.

Nem a német birodalom békeszerző herosa Wallenstein, hanem, mint Pekar meggyőzően hangsúlyozza, minden ízében valódi cseh, aki tudatosan kapcsolódik népéhez, tudatosan és kitartóan védi annak érdekeit. S itt Pekar nemcsak a cseh emigránsokkal való kapcsolataira utal s arra, hogy 1633-ban ilyen emigránsokat hercegségébe is befogadott, hanem olyan adatokra is, aminő 1632-ben a meissenai hadjáratban kiadott parancsa azoknak a cseheknek a föltétlen kíméléséről, akiket a császár szándékai szerint ellenségként kellett volna kezelni. Még a szláv lélekre olykor annyira jellemző csüggedések, lethargiák, végső elhatározások előtti habozások jeleit is megtalálni benne a Pekar vezetése mellett.

S meglátni benne az egykorú cseh főnemesség legtipikusabb képviselőjét is. Ezt a kasztot ekkoriban, 1600 körül Pekar szerint, a korlátlan góg és szenvedélyes hatalomvágy jellemzi. Ilyen kényes önérzetet bánt meg a császár; maga Wallenstein is minduntalan célzó leveleiben, nyilatkozataiban a „regensburgi sérelemre” s arra, hogy „a császár és egész háza keservesen megbánják még, hogy egy lovagot megsértettek”. Ez a sértettség tetteinek tragikus motivuma; ezért hordoz szívében olthatatlan haragot a császár ellen, ezért akarja kipusztítani őt és házát Középeurópából, legfőljebb Tyrolt hagyva meg a kezén. S ami azután még hatalmasabbá — és drámai szempontból még érdekesebbé — teszi egyéniségét: személyi sérelmei, egyéni indulatai fűtik és táplálják nemzeti terveit. S ezek egyáltalán nem a német birodalom békés egységét célozzák, hanem hazájára, Csehországra vonatkoznak: 1618 előtti helyzetének visszaállítására. Az eszközökben azután, kora igazi fiaként, nem válogatott.

Igy látja Wallensteint cseh történetírója, Pekar. Neki van igaza, vagy ellenfelének. Sbriknek? Válaszul hadd idézzük a poszthumusz vita pártatlan német ismertetőjének szavait. „Íratlan szabálya a történettudománynak — mondja —, hogy egy országnak, ha nyelvét nem ismerjük, multjába sem tudunk teljesen behatolni. A cseh történelmet illetőleg is sokszor figyelmen kívül hagyták már ezt a szabályt, az ország kétnyelvűségének ürügyén. Nem egy német kutató gondolta, hogy pusztán csak a német források és irodalom fölhasználásával is kielégítő eredményt tud

elérni. Márpedig hogy az említett szabály megsértése mily veszedelmes, éppen a német Wallenstein-kutatások mutatják, beleértve a Sbriket is; ez utóbbinak is szükségképpen torzónak kellett maradnia." (ö. f.)

A KÉSEI HÍVATÁSOK kérdése „minden eddiginél nagyobb gondot és figyelmet kíván azok részéről, akik Isten dicsőségének, az egyház jövőjének és a lelkek üdvösségének ügyében fáradoznak” — mondta nemrégiben Léger kardinális, montréalai érsek, abban a pástorleveleiben, amelyet püspökeivel közösen adott ki. Ebben először is e kései kivatások fogalmát tisztázta. „Eredetüket és kifejlésüket tekintve — állapította meg róluk — két csoportba sorolhatók: a csak késeltetett s a valóban kései hivatásokéba. Vannak ugyanis ifjak, akikben már korán fölébred a papi hivatás, de különféle akadályok folytán nem válthatják valóra terüket. Amint aztán a körülmények megváltoznak, sietve követik Isten hívó szavát. Ezek a késeltetett hivatásúak. A kései hivatás viszont csak később ébred föl, miután az illető előzőleg már más irányban tájékozódott az életben.

Egyáltalán nem új dolog ez — mint egyesek talán gondolják — az egyház életében. Léger kardinális, megrajzolva a kései hivatások történetét, legelőször is az apostolok példájára utal: „Maga Krisztus is nem olyan férfiakat szemelt-e ki a világ meghódítására, akiknek már megvolt a maguk mestersége s akik közül többen kétségkívül meg is házasodtak már?” Az apostolok hivatása tehát valóban „kései hivatás” volt. S az ő nyomukban azután a szentek egész serege következik. Loyolai Szent Ignác 33, Lellisi Szent Kamill 32 éves korában kezdte meg egyházi tanulmányait. Kapisztrán Szent János, Keresztes Szent Pál, Liguori Szent Alfonz, Vianney Szent János megannyi „kései hivatás” volt.

„Még ha későn jutnak is a papságra — olvassuk XII. Pius pápa 1950 szeptember 23-án kelt *Menti Nostrae* kezdetű iratában e kései hivatásokról — gyakran nagyobb és erősebb erényekkel vannak fölfegyverkezve, minthogy már kiállták a próbát és megerősítették szívüket az élet nehézségeivel való közvetlen érintkezésben”. Kanada kereszténysége egészen rendkívüli eredményeket mutathat föl ezen a téren. A kései hivatások Saint-Victor-de-Tringben alig ötven esztendeje működő szemindriumából több mint négyszáz pap került ki, s a legnagyobb reményekre jogosít a Szent Apostolokról nevezett montréalai szemindrium is, melyet Ménard ferences atya alapított 1946-ban, s melyben jelenleg százötven, tizenhét esztendőes vagy annál idősebb fiatalember tanul és készül az egyházi rendre. „Ezeket — mondja az említett körlevél — a fiatalabbaknál kevésbé riasztja meg a kemény életmód, s a rájuk váró küzdelmek és veszedelmek gondolata, ahelyett, hogy eltávolítaná a szentélytől, csak még jobban vonzza és buzdítja őket.

A kései hivatások szerepe igen jelentős a párisi egyházmegyében is, ahol számuk legalábbis eléri, sőt egyes évfolyamokban meg is haladja némileg a kissemináriumból kikérült növendékekét. 1946 és 1953 közt hatvan papot adtak az egyházmegyének. A morsang-sur-orge-i szemindriumban jelenleg nyolcvanegy kis-

pap tanul. Korukat tekintve tizennégy 18-20, hét 28-37, huszonkilenc 20-23, harmincegy 24-27 éves. Foglalkozásuk szerint, mielőtt a szemináriumba léptek, 36 százalék munkás volt, 13 iparos. 15 hivatalnok vagy tanár, 16 kereskedelmi alkalmazott, 20 százalék pedig még tanulmányait folytatta. Származásukat illetőleg 37 százalék munkáscsaládból való, 38 százalék iparos és ipari vagy kereskedelmi alkalmazott gyermeke, 25 százalék polgári eredetű. Ha ennek a gyerekkori környezetnek a vallásosságát nézzük, a kép a következő: 39 százalékban a szülők jó keresztények, akik nem érik be a vasárnapi szentmisehallgatással, hanem mindennapi életükben is igyekeznek megvalósítani az evangélium tanítását; 20 százalékban átlagos gyakorló katolikusok, 9 százalékban szórványosan, alkalmilag gyakorolják vallásukat, 13 százalékban hívők, de nem gyakorolják vallásukat, 14 százalékban közönyösek, 5 százalékban ellenségei a vallásnak.

Morsangon kívül még tizenöt szeminárium áll Franciaországban a kései hivatások rendelkezésére, azonkívül több „rendes” szemináriumban megfelelő külön tagozat. Általános következtetést a morsangi adatokból nem lehet vonni rájuk, annál kevésbé, mert többségükben a vidéki, földművelő lakosság gyermekeit fogadják be, míg Morsang a nagyváros, Páris kései hivatásait. (l. c.)

A PÁPUAK PÜSPÖKE. A mai egyház egyik nagy alakja tünt el az élők sorából, amikor 1953 november 5-én Alain de Boismenu, claudiopolisi címzetes érsek, s 1907 és 1945 közt a Pápua-föld apostoli vikáriusa Oceániai legnagyobb és legvadabb szigetének, Uj-Guineának hegyei közt, kubunai magányában meghalt. Nyolcvanhárom évet élt, rendkívüli kort ezen a vidéken, ahol az élet oly rövid s ahol 1900 óta megfeszített munkával dolgozott a lelkek üdvösségén és „az okosság és szeretet remekművének”, a pápua-föld hithirdetésnek a megszervezésén.

1870 december 27-én született Saint-Malóban, (ahol egykor Chateaubriand), régi breton család tizenegyedik gyermekeként. Már korán fölébredt benne a sziklaváros ősi hajósnépének hagyományos vágya a messzi tájak, egzotikus vidékek iránt, s a hivatás arra, hogy e messzi földek népeihez elvigye az evangéliumot. Tizenhat éves korában lépett a Szent Szívről nevezett hithirdetők rendjébe; 1895-ben szentelték pappá s két évig a rend szemináriumában tanított; akkor a rend alapítója és akkori főnöke váratlanul Uj-Guineába rendelte. Legfőbb vágya teljesedett ezzel; boldogan szállt hajóra 1897 szeptember 8-án s érkezett meg Yule szigetére 1898 január 25-én. „A helyzet nagyon nehéz” — jegyezte meg. A Gondviselés azonban arra rendelte ezt a fiatal papot, hogy megoldja a nehézségeket, melyeket az egyház „elültetése” jelentett e zárt, vad és ellenséges tájon.

XIII. Leó pápa 1899 június 9-én, a Szent Szív ünnepén gabalai címzetes püspökké s a pápua misszió alapítójának, az öreg, beteges Navarre érseknek koadjutorává nevezte ki. Ő akkor éppen Pápua-föld hegyei közt, hová előtte még nem tette fehér ember a lábát, a kannibálok ostromát állta s csak pár hónap múlva, életveszélyes útról visszatérve értesült kinevezéséről. Nyolc hó-

napra rá szentelte püspökké a párizsi apostoli nuncius a Szent Szív montmartrei templomában. (Ez volt a Sacré-Coeur templomában az első püspökszentelés). Alain de Boismenu huszonkilenc éves volt ekkor.

Ir őseinek címerében ez a szó állt: „Libenter“, önként, szívvvel, szívesen. Püspöki jelmondatául ezt csatolta hozzá: „Ut cognoscant te“, hogy megismerjenek Téged, — Krisztust, az evangéliumot, az üdvösséget. Valóban erre áldozta egész életét: arra, hogy a pápuáknak megvigye a Krisztus világosságát.

Negyvenhét esztendeig, 1945-ig működött köztük, az egyháznak ezen a kivételesen nehéz állomáshelyén. 1898-ban nyolcezer bennszülöttre terjedt ki a misszió munkássága, 1945-ben hatvanötezerre. 1898-ban a megtérített s valóban jó katolikus életre tért vadak száma 2400 volt, 1945-ben majdnem a tízszerese: 23.500. Három egyházi kerületet vett át (egyházmegyéni nagyságúakat) és tizenegyet hagyott maga után. 1898-ban az áldozók száma kevesebb volt öteznél, 1945-ben több kétszázhetvenezenél. 1898-ban nyolcszáz pápua gyereket tanítottak iskoláikban, 1945-ben hétezeret. Bölcseségére és gyakorlati érzékére mi sem jellemzőbb, mint hogy utasításait és tanácsait, melyeket papjainak adott, harminc esztendővel később XI. Pius mintegy kodifikálta a „Rerum Ecclesiae“ enciklikában.

Akik ismerték, nemcsak a nagy egyházépítőt csodálták benne, hanem a szentéletű pásztor is. Ellenállhatatlanul emlékeztetett Szalézi Szent Ferencre. Nyájas és szelíd volt, akár Szent Ferenc, de ehhez hasonlóan „szerzett“ szelidséggel, mert természete szerint ingerlékeny és heves vérmérséklet jellemezte. Udvarias és jómodorú volt, akár a genfi püspök, s ez az erény nála is nagyszerű értelmi képességeken, mély humanista és hittudományi műveltségen és főként nem mindennapi, meleg és személyes Krisztus iránti szeretetén alapult. Írásai, magán- és pásztorlevelei finomságukkal, benső gazdagságukkal, bölcseségükkel, józan gyakorlatiasságukkal és a belőlük áradó szeretettel a „Filotea“ fejezeteit idézik föl bennünk. Benne is volt bizonyos méltóságteljeség, mint Szent Ferencben, anélkül hogy emiatt rideg vagy elutasító lett volna.

Magas, sovány, szívós férfi volt. Aszkéta arcában, melyet kiserzett a trópusi élet, a szemüveg mögött mindig mosolygó szem-pár csillogott. Szakállt viselt s ruházata mindig kifogástalan volt, noha évekig élt a vadonban. A Pápua-föld természetesen nem tűri a pompát; papjaihoz hasonlóan ő is többnyire arany kereszttel ellátott szürke flanelinget és kekszínű nadrágot hordott, s olykor fehér köpenyt. Claudel, aki életében egyszer találkozott vele, később így nyilatkozott róla: „Éz az oroszlánszívű püspök bátran beillenék az egyház történetének legtündöklőbb korába, s én csak félelemmel vegyes tisztelettel merem kimondani a nevét“.

A gondviselés sok egyéb gondja és munkája mellett arra is őt rendelte ki, hogy lelkiatyja legyen egy apácának, akit sokan korunk egyik legnagyobb misztikusának tartanak, Marie-Therese Noblet-nak, aki vele együtt alapította „A Mi Urunk Szolgálói“ bennszülött kongregációját Pápua-földön.

1941-ben De Boismenu püspök súlyosan megbetegedett. Ekkor

még fölépült ugyan, de megértette, hogy fogytán az ereje s a munkát immár fiatalabb és erősebb kezekbe kell átadnia. Kérést intézett tehát a szentszékhez, járuljon hozzá lemondásához, eddigi segédpüspöke, André Sorin javára. XII. Pius csak négy esztendő múlva, 1945 januárjában engedte meg „mély sajnálkozással”, hogy a pápuák püspöke nyugalomba vonuljon. 1946 júniusában megérkezett André Sorin püspöki kinevezése, s ekkor De Bois-menu a kubunai „Florival”-ba vonult vissza s ott élt egy szerény trópusi házacskában, „barna lányainak”, a pápua „Kis Nővérek” kolostora, meg a temető közt, ahol az 1930-ban elhunyt Marie-Therese Noblet s utódja, Solange Bazin de Jessey hamvai pihennek.

Itt, ebben a trópusi légkörű, csupa-virág „Virágos Völgy”-ben fejezte be életét az agg főpap. Járni nehezen tudott már, majdnem egészen megsüketült s a látása is nagyon megromlott, de még mindig szálas, karesú maradt s még mindig egyre mosolygott; olyan volt, mint egy pátriárka. 1953 szeptemberében egy sétáján elesett s attól fogva egészsége rohamosan hanyatlott. November 3-án vette föl az utolsó kenet szentségét s harmadnapra meghalt. (A. D.)

Felelős kiadó: Sik Sándor

SZERKESZTŐI ÜZENETEK

F. F. Sorairból mintha valami keserőséget, csüggedést olvasnánk ki, pedig higgye el, nincsen igaza. Az „Isten szerinti élet” nem jelenti sem azt, hogy remeteségbe kell vonulni, sem azt, hogy téves lelkiismeretet neveljen magában, apró gyengeségeket bűnöknek, kis bűnöket halálos bűnöknek gondoljon; még kevésbé jelenti, hogy aggályossá, vagyis lelkiismeretileg bizonytalanná, beteggé kell magát tennie! — Szépen határozza meg az Isten szerinti életet Ottó Karrer, zürichi teológia-tanár. „Isten szerinti az olyan élet, amelynek tartalma az Isten akarata, — indító motívuma az Isten szeretete, — irányítója a hittel átölelt kinyilatkoztatás, és megvalósításra képesítő belső ereje a kegyelem.” Így leszünk Isten gyermekeivé, vagy — nehogy édeskesen mondjuk — Isten fiaivá. Higgye el, csak egyszerű és bizó lélekkel kell elindulnia, és önmagán fogja megtapasztalni az Úr Jézus szavainak igazságát: „Az én terhem könnyű és az én igám édes.”

H. L. A technikai ügyességet el lehet sajátítani, egészen a bravúrosságig lehet vinni, de a művészi adottság Istennek más-nemű ajándéka. A tudós az értelem vonalán válik ki. A művész elsősorban az érzelmei zsenije. Erzelmi életét mindenekelőtt igen nagyfokú érzékenység jellemzi és ennek következtében rendkívüli gazdagság. Ezzel együtt jár egy igen nagyfokú közlési vágy. Az egyszerű felkiáltástól, gesztustól a művészi remekműig és az imádkozásig mindent fel tud használni érzelmeinek kifejezésére. Egyben állandóan érzi azt is, hogy mások mit éreznek, vagyis nagyfokú beleélési képessége van. El tudja mondani, le tudja rajzolni, amit más is érez és átél, de kifejezni nem képes. Egyben azonban nemcsak azt másolja, amit lát, vagy hall, hanem a magából tesz valamit hozzá, amittől a kifejezett élménynek önálló, egyéni élete lesz. konkrét reális valósággá lesz, valami egyszerű, ami máshol és másban nincsen meg, amivé azáltal lett, mert művész alkotta, teremtetten.

I. K. Ön azt hallotta valakitől, hogy Szent János apostol és evangélista — gnosztikus volt, és most azt kérdi tőlünk, igaz-e ez? — Ha gnosztikusan olyan valakit értünk, aki valamely pozitív vallás hittételeit egy filozófiának nyelvére adja elő, akkor Alexandriai Kelemen vagy Origenest nevezhetjük keresztény gnosztikusnak, mert ők a keresztény tant a platónista filozófiába próbálták beleszorítani. Szent Jánost azonban korai volna megtennünk keresztény gnosztikusnak csak azért, mert pl. a hellenisztikus filozófia „logos” műszavát használja. Ha aztán gnosztikusan olyan valakit értünk, akinek — akár pogány, akár zsidó, akár keresztény az illető — nem elég vagy nem jó a saját vallásának „hivatalos” tanítása, és ezért a „hivatalos” vallási tanítás mellett vagy annak mellőzésével valami „fensőbbrendű” (tudomány-, filozófia- és teológia-fölötti) tudást keres, akkor meg éppen nem mondhatjuk Szent Jánost gnosztikusnak. Hiszen neki „jó, és elég” a Krisztus tanítása. A keresztény tant ő „fensőbbrendűnek” tartja a korabeli gnosztikusok (Cerinthus, nikolaiták) tanításánál. Gnosztikus kortársait támadja, evangéliumát — Szent Jeromos tanúsága szerint — a kisázsiai püspökök fölkérésére írta, éppen a Kisázsiaiában akkor terjedő gnosztikus irányzatok ellensúlyozása végett.

Többeknek. Az egyházi év kialakulása évszázados, sőt állandó fejlődés eredménye. Az Egyház állapította meg azokat a napokat, amelyeket külsőleg is meg kell szentelni, szentimésen való részvétellel és a köznapi (u. n. szolgai) munkától való tartózkodással. Ezek a napok a vasárnapok és a parancsolt ünnepek. Idők folyamán a parancsolt ünnepek száma annyira felszaporodott, hogy közel száz lett azoknak a napoknak a száma, amelyeket az év folyamán nyilvánosan meg kellett ünnepelni. Az ünnepek nagy száma ellen az Egyházon belül is ismételt hangzottak hangok, aminek következménye lett az ünnepek számának csökkentése. Három ünneprendezés különösen jelentős, VIII. Orbáné (1642), XIV. Kelemené (1771) és X. Piusé (1911). Az első azért jelentős, mert a lelkipásztorok még ma is azokon a napokon tartoznak a népért misézni, amelyeket VIII. Orbán ünnepjegyzéke említ (a vasárnapokon kívül 34 ünnep, amelyekhez később még a szeplőtelen fogantatás ünnepe járult), és az Egyházi Törvénykönyv is azokat az ünnepeket nevezi eltörölt ünnepeknek, amelyek VIII. Orbán ünnepjegyzékében benn voltak, de ma már nem szerepelnek az ünnepek között. A második ünneprendezés azért jelentős, mert ez valóban jelentékenyen csökkentette az ünnepek számát. X. Pius pápa ünneprendezése viszont azért jelentős, mert azóta szerepelnek az úgynevezett tanácsolt ünnepek, vagyis azok a napok, amelyeknek parancsolt ünnep jellegét X. Pius megszüntette, de ohajlja, bár nem teszi kötelezővé, hogy azokat a hívek továbbra is ugyanolyan módon ünnepeljék meg, mint korábban. Lényegében X. Pius ünnepjegyzékét tartotta meg az Egyházi Törvénykönyv is. E szerint nálunk parancsolt ünnepek, vagyis amelyeken a misén való részvétel kötelező a következők: Karácsony, Újév, Vízkereszt (jan. 6.), Áldozócsüdtörtők, Úrnapja, Szeplőtelen fogantatás (dec. 8.), Szűz Mária meynybevétel (aug. 15.), Szent Péter és Pál ünnepe (jun. 29.) és Mindenszentek (nov. 1.). Tanácsolt ünnepek, amelyeknek megünneplése lelkiismeretben nem kötelező, de ajánlott, a következők: Karácsony második napja (dec. 26.), husvét és pünkösd hétfője, Gyertyaszentelő (febr. 2.), Gyümölcsoltó (márc. 25.) és Kisboldogasszony (szept. 8.) valamint Szent István király ünnepe (aug. 20.). Megemlítjük még, hogy a parancsolt ünnepek nem mindenütt ugyanazok. Vannak országok, ahol a felsoroltakon kívül még Szent József ünnepe is parancsolt ünnep, viszont egyes országokban (pl. Franciaország, Belgium, Északamerika) még a felsoroltak mindegyike sem szerepel a parancsolt ünnepek között. A parancsolt ünnepeket utoljára szabályozó Egyházi Törvénykönyv ugyanis kimondja, hogy ahol a felsorolt ünnepek valamelyike nem volna parancsolt ünnep, ott azt a jövőben sem kell megünnepelni. A katolikusokra mindig az abban az országban érvényes ünneprend kötelező, amelyben tartózkodnak.